СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

28 (1215), 13—19 липня 2023

До України повернули п'ятьох командирів оборони "Азовсталі", які після звільнення з російського полону перебували в Туреччині. Вони прибули до Львова разом із Президентом України Володимиром Зеленським і взяли участь у заходах в центрі міста. Фото із сайту Президента України

Війна проти Орди вимагає моральних рішень

Президент України Володимир Зеленський

Минулого тижня в центрі уваги, як завжди, були події на фронтах, а також підготовка до саміту НАТО у Вільнюсі, який на час виходу тижневика завершив свою роботу. Цей огляд підготовлено напередодні.

Саме саміт НАТО є подією масштабного, стратегічного характеру для України, бо на цьому саміті вирішувалися питання, пов'язані з можливістю членства в НАТО нашої держави і, відповідно, кроками на шляху до НАТО та термінами проходження цієї непростої, тернистої, але вкрай необхідної для нас дороги.

Віктор СКОРИК,
оглядач "СП"

Наші головні і найбільші партнери, а це насамперед США як світовий лідер і Німеччина як найвпливовіший центр Європи, наполягають на тому, що для вступу в НАТО обов'язковими є реформи в питаннях зміцнення демократичних інституцій, розвиток правових реформ, знищення масової корупції та реформи фінансово-економічного життя в Україні.

Я спробую пояснити те, що в умовах дипломатії та небажання нашкодити партнерській підтримці колективного Заходу України у війні проти агресора, не можуть озвучити публічно офіційні особи вищого світового рангу.

У мене немає таких обмежень – перебувати в цих рамках, тому я можу вільно, але не менш відповідально, сказати без дипломатії таке:

Попри кричущу і очевидну необхідність якнайскорішого вступу України в НАТО, наші західні партнери цілком слушно ставлять принципові вимоги щодо вище названих реформацій в Україні. Бо, якщо їх не поставити, то чинна українська влада буде намагатися уникнути їх виконання, оскільки для західних державників, як і для мене, не секрет, що теперішня українська влада має значні, загрозливі авторитарні замашки, і більшість вимог-реформ лише імітує; тобто влада України бажає зайти і в ЄС, і в НАТО у стані "як є", зі своїми авторитарними "смаками" і відповідними до них планами свого державотворення. Піти на ризик, щоб мати у своїх рядах авторитарну, не реформовану державу такого масштабу, як Україна, Захід не бажає. Понад те, за таких обставин це не гарантує Заходу, що Україна, хоча й буде ворожою до Московії, не скотиться до України, яка буде дуже подібна до Росії, і де, окрім всього, вируватиме колосальна корупція, яка з часом, після закінчення війни, може спричинити перетік наданих Заходом Україні воєнних технологій і сучасних зразків до Орди, що завдасть величезної шкоди всій системі оборони НАТО. Не враховувати такі ризики відповідальні західні лідери не мають права. Хіба що автократи на кшталт Ердогана охоче вітатимуть хоч зараз вступ саме такої України, саме з такою владою, схильною до авторитаризму. І Ердоган не єдиний приклад.

Тому західні лідери націлені на те, щоб дати чіткий сигнал про те, що вони радо і з розумінням сприймають бажання України скорого вступу в НАТО і гарантують Україні членство в НАТО за двох обов'язкових умов:

1. реальна демократична і правова реформація та мінімізація корупції;

2. звільнення всіх територій, окупованих агресором, чому країни Заходу зобов'язуються неухильно допомагати.

Думаю, що саме в цих категоріях і буде складене підсумкове комюніке саміту. І вважаю це цілком правильною позицією. Натомість Захід бере на себе обов'язок та гарантії всебічної допомоги Україні не тільки до переможного закінчення війни, а й до того часу, коли Україна стане повноправним членом НАТО.

Продовження на стор. 2

ВАСИЛЬ МАРОЧКО

4

ВАЛЕНТИНА СЕМЕНЯК

7

СОФІЯ МАЙДАНСЬКА

12–13

ПЕРЕДПЛАТА—2023

Тижневик "Слово Просвіти" (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях "Укрпошти" за допомогою "Каталогу видань України "Преса поштою" на 2023 рік (II півріччя)" з доставкою:

1 міс. – 28,39 грн.
3 міс. – 80,17 грн.
5 міс. – 141,95 грн.

Також можна передплатити нашу газету на сайтах "Укрпошти" https://peredplata.ukrposhta.ua/ та ДП "Преса" http://presa.ua/

“Надання касетних боєприпасів для ЗСУ – серйозний крок, який стане вагомим внеском в успіх літньої визвольної кампанії Українського Війська”.

Війна проти Орди вимагає моральних рішень

Закінчення. Поч. на стор. 1

Таким чином, швидкість проходження шляху до НАТО повністю залежить від успіху демократичних перетворень у нашій державі і зусиль українського суспільства, яке має не тільки вижити і перемогти у війні за своє існування, а й забезпечити собі гарантоване неповернення до стану своєї держави, подібної до Росії, – авторитарним, корупційним глухим кутом розвитку суспільства. Нас не примушують до реформ, від нас лише вимагають бути відповідними до вимог перебування в одному строю зі світом демократії і свободи. І гарантують допомогу у визвольній війні.

Вся істерія, що була розкручена політтехнологами української влади довкола умов вступу в НАТО, вимагання без усяких умов і негайно (або бодай ось-ось) прийняти в НАТО, – це намагання галасом уникнути реформ, які не тільки слушно висунуті нашими партнерами, а й є необхідними для самого українського суспільства, які, до речі зменшать корупцію і спричинять керованість влади суспільством, а не власними інтересами – все це також має сприяти успіху у війні з Ордою.

І в цьому ракурсі карикатурний вигляд мали заяви Зеленського про те, що він ще, мовляв, не вирішив, чи йому їхати на цей саміт, чи ні. Усі ці маскарадно-інфантильні дії викликають хіба що гомеричний сміх або ж роздратування та зневагу до нього з боку західних лідерів. Поїде ж, звичайно! Від його недолугого блефу було б і справді смішно, якби не було так сумно.

На початку війни в повномасштабній фазі Захід бачив, але не зважав на всі провали чинної української влади. Навпаки в пропагандистських цілях він навмисне героїзував Зеленського – все для того, щоб організувати широку суспільну підтримку у всьому світі героїчному українському народу у війні проти смертельного гігантського монстра – Орди.

Якщо ви помітили, останнім часом цієї штучної “героїзації” Зеленського в західних масмедіа значно поменшало. Бо це вже не актуально. Вони не акцентують увагу на фейлах української влади, і цього достатньо зараз, оскільки загалом мобілізація західних суспільств на допомогу Україні вже є фактом, що відбувся і має більш-менш сталий тонус. Тепер цей тонус залежить тільки від успіхів в Україні, насамперед на фронтах. Штучна героїзація Зеленського на Заході закінчилась, але не закінчились спекуляції його оточення на проблематиці війни, і та істерія, що була ним влаштована останнього тижня, є тому наочним свідоцтвом. До цієї істерії зовсім не несподівано для мене підключились ледь не всі українські масмедіа, а нещодавня редакційна публікація в “Європейській Правді”, під якою підписалася не тільки вся редколегія, а й усі журналісти цього видання, взагалі є “вінцем” кампанії цькування визнаного “винним” у негайному неприйнятті у НАТО без будь-яких умов – Джо Байдена. Це є свідченням того, які цінності і наративи любі цьому виданню і для всієї цієї кампанії цькування загалом: все штучно зводиться до однієї особи, що й не дивно, бо саме так бачать цей світ автори – в авторитарному ракурсі, де все залежить від якогось лідера; більш того, вони свідомо облудно стверджують, що всі інші західні лідери (знову ж таки саме лідери, все інше редакцію не цікавить і вона ні з чим іншим не рахується = авторитаризм) згодні без умов і негайно прийняти Україну в НАТО. Ну свідома ж брехня! Це не так, і далеко не так, варто лише добросовісно погуглити, щоб легко в цьому переконатись.

Між тим, на саміті будуть неодмінно оголошені нові пакети допомоги Україні і, можливо, навіть революційні. І одне таке рішення напередодні було здійснене саме “клятим” Байденом, який наважився на постачання касетних боєприпасів для потреб України у війні проти Орди.

Цим рішенням, дуже важким з огляду на певну неконвеційність застосування таких боєприпасів, була подолана ще одна – чи не найважча “червона лінія”.

Так, надання касетних боєприпасів для використання Збройними Силами України – це дуже серйозний і рішучий крок, який безумовно стане вагомим внеском в успіх літньої визвольної кампанії Українського Війська.

Журналісти запитали у Байдена, чому він саме зараз наважився на цей рішучий крок. Президент США відповів коротко і чітко: “Тому що Україні зараз бракує боєприпасів”. І додав, що поки виробництво і постачання боєприпасів не досягне необхідних обсягів, доти є необхідність постачання касетних боєприпасів, під розписку української влади – в жодному разі не використовувати ці боєприпаси у населених пунктах з наявним цивільним населенням, а також за межами державних кордонів України.

Очевидно, що в нинішній ситуації це може мати революційні наслідки, бо у цій війні домінує артилерія. Це головна тема цієї війни, її рушійна воєнна сила. Якщо ЗСУ не отримують достатньо артилерійських боєприпасів, як це було минулої зими, вони не можуть утримувати навіть нинішні рубежі, не кажучи про подальше просування – саме такі суворі реалії цієї війни.

Причина в тому, що це масштабна війна, в якій бере участь величезна кількість військ і бойових машин, для знищення яких потрібна величезна кількість вибухівки. Іншого способу зробити це, крім як засобами артилерії, просто не існує: тільки артилерія здатна “доставити” більше вибухівки проти ворога, ніж будь-який інший вид Збройних сил, включаючи Повітряні сили.

ЗСУ потребують стабільного постачання щонайменше близько 100 тисяч звичайних снарядів калібру 155 мм на місяць. Це абсолютний мінімум. А в ідеалі – понад 300 тисяч на місяць. Та, на жаль, реально вистрілюється в рази менше, бо немає в достатку, тож мусимо дуже і дуже економити. Завдяки тому, що “клятий” Байден вмовив нарешті Японію постачати вибухові наповнювачі, яка їх найбільше виробляє, США та європейські партнери по НАТО перебувають у процесі збільшення своїх місячних темпів виробництва з приблизно 65 тисяч снарядів до приблизно 110-120 тисяч. Звісно, певна частина цього залишиться для їхнього війська – США і НАТО. Ця кількість незабаром різко зросте тому, що у Болгарії “раптом знайшлись” значні ресурси для виробництва і постачань таких снарядів. Як бачите, сумарна кількість виробництва снарядів навіть у майбутньому зможе лише досягти кількості потреб ЗСУ на рівні трохи більшому абсолютного мінімуму, а про ідеал – 300 тисяч на місяць, навіть з урахуванням заводу з виготовлення боєприпасів в Україні, який нещодавно почав виробництво, можна мріяти хіба що у віддаленому майбутньому.

Тому було знайдено єдине можливе рішення: постачати касетні бомби у формі снарядів калібру 155 мм, що містять 88 субснарядів – маленьких бомб. Як це працює: при досягненні заданої висоти над ціллю такий снаряд “розсипається” і “зливою” з 88 бомб падає на ціль, вибухаючи і змітаючи все суще на площі щонайменше 300 кв. м – найперше ворожу піхоту, як би вона не ховалась в окопах та бліндажах, а також їхню техніку та польові укріплення. Ефективність вражаюча – у прямому і переносному сенсі!

Але варто зазначити, що такі бомби надзвичайно небезпечні й для мирного населення, тому що не всі 88 субснарядів вибухають при падінні, тому вони залишаються вибуховою небезпекою для цивільного населення після війни. Такий “залишок” нерозірваних суббоєприпасів може сягати навіть 20-30 і навіть до 50% від їхньої кількості – саме такі показники характерні для російських касетних бомб, які є у них на озброєнні і які вони використовують у війні проти України. Саме тому вони були заборонені конвенцією, яку підписали 111 держав, але 74 держави її не підписали і серед них – США, Росія, Бразилія, Індія, Іран, Пакистан, ...і Україна теж. Та я вам скажу ось що: більшість тих, хто підписав, або не мають змоги виробляти касетні бомби, або знаходяться під “парасолею” держав-гігантів.

Ведення війни вимагає моральних рішень. Факт: Росія веде війну на винищення України. Це вигнало мільйони українців з їхніх домівок; Орда вкрала тисячі дітей; вона вже вбила сотні тисяч цивільних українців, знищила значні частини країни, вона коїть геноцид – Орда постійно шукає способи, аби вбити якомога більше українців. Не дивно, що цей людожер уже засіяв величезні частини східної та південної України мільйонами мін (щонайменше вже 10-15 мільйонів), а також десятками, якщо не сотнями тисяч одиниць нерозірваних боєприпасів.

Московія постійно застосовує касетні снаряди проти України.

В Україні таких боєприпасів колись було трохи, але всі ті невеликі запаси вже витрачені повністю.

Касетні снаряди, що нам будуть постачати США, мають незрівнянно нижчий показник неспрацювань – лише 2,3–3%. Натомість нагадаю, що в ординських – від 20% до 50%. До речі, це свідчить і про те, наскільки ефективнішими є американські касетні снаряди, які майже всі вибухають на полі бою, а ординські – від чверті до половини не вибухають.

А головне ось що: США мають колосальний запас таких снарядів – близько 4,6 млн! А якщо це гігантське число снарядів помножити на 88 субснарядів, які містяться в них, то це число стає приголомшливим, навіть враховуючи те, що не всі такі снаряди вони передадуть Україні, але якщо, наприклад, 1,5 млн, то й це число грандіозне!

Тож у довгостроковій перспективі, коли НАТО і Україна разом збільшать виробництво звичайних снарядів до необхідного рівня (тобто більше 300 тисяч на місяць) у наступному році, то потреба в касетних снарядах якщо й не зникне, але точно зменшиться, а поки що це єдиний шлях для України виграти цю війну.

Звісно, таке зволікання (але це не єдина причина) з наданням касетних снарядів Україні дало агресору багато часу, щоб замінувати значну частину України. Але ніхто не був готовим до такої війни – війни тотального артилерійського та мінного характеру, і ніхто не знав, що запаси снарядів та мін у Московії були настільки великі. Зараз Орда все-таки значно витратилась і починає все більше відчувати снарядний голод. Тому постачання касетних снарядів може стати переломним чинником у ході цієї війни.

Цього тижня трапилася ще одна трохи несподівана і значуща новина. Без зайвого галасу в Україну з Польщі доставлені ще 12 ударних гелікоптерів Мі24В! Це саме те, чого вкрай потребує наш визвольний наступ у цю годину – максимально знизити перевагу ворога у фронтовій авіації. Сам факт наявності такої додаткової чималої кількості ударних гелікоптерів відіб’є у ворога бажання зайвий раз вилітати на наші позиції та змусить їхнім засобам оборони та їхнім складам зброї і концентрації найближчих резервів триматися подалі від передових позицій, а отже, збільшить можливості для нашого наступу на передовій. І власне безпосередні удари цих гелікоптерів стануть у нагоді для успіху нашого наступу, прикриття бойових наступальних порядків. Варто зазначити, що у фронтовій авіації перевага агресора найбільша саме у кількості гелікоптерів, а не літаків, тому така підмога є вагомим внеском у хід нашого визвольного наступу.

Головний підсумок огляду

Україна за сприятливих умов, а головне, якщо не імітуватиме, а справді проводитиме демократичні та правові реформи під тиском наших партнерів та українського суспільства, може в найкоротший час стати 33-ю державою, повноправним членом НАТО.

І жодна Угорщина чи ще хтось не зможуть заблокувати поступу України в НАТО.

А Московія трохи побіситься, трохи повправляється у шантажі ядерною зимою, та незабаром її швиденько попустить.

Китай вже, хоч і приховано, але виявляє незадоволення цією війною, бо провальна агресія Орди, на яку він покладав свої деякі геополітичні сподівання та зиски, тепер починає приносити йому збитки, як економічні, так і політичні.

У нас є сильний шанс, але ми маємо для цього навести демократичний і правовий лад у себе в державі. І звільнити всі свої землі від окупації за допомоги наших партнерів, до яких ми маємо ставитися без підозр, без безглуздих звинувачень та надуманих теорій змов.

Так, ми маємо бути наполегливими і вимогливими, але по-партнерськи, потовариськи, бо до нашої Перемоги ми йдемо разом – всім Українським народом у партнерстві і за допомоги світу демократії і права.

На фронтах йде наполеглива і послідовна бойова робота задля пробиття передової лінії опору окупантів. Це зараз здається, що все відбувається дуже повільно, але найважче розбити саме цю лінію, а це кропітка робота, яка потребує наполегливості, терпіння і розважливості. Все це є, все це й роблять наші воїни на передовій. Згадайте, наприклад, що під час Другої світової війни десант союзницьких сил у Нормандії кілька місяців поспіль довбав оборону Вермахту, зате потім все покотилось аж до самої Німеччини, як по маслу.

Тому варто всім набратися терпіння і кожному на своєму місці невпинно робити все для нашої Перемоги. А головне – вірити у наше Військо і знати, що ми переможемо!

Ще одну знаменну подію минулого тижня оминути я і не маю права, і не хочу. Ретранслюю тут, у фіналі нашого огляду найзначущих подій, своє **вітання Валерію Залужному**, бо ця людина варта того:

З днем народження, Командире! З 50-ю річницею життя, Воїне!

Слава Україні! Героям Слава!

Віктор СКОРИК

Не вибачати – покарати!

Ігор ЗОЦ

Розміщений у центрі прифронтового Слов’янська білборд, де рекламний текст зумисне написано з кількома кричущими помилками, викликав обурення у місцевих просвітян. Та й не тільки в них. Сфотографували, розмістили в соціальних мережах, а житель міста, ветеран журналістики і краєзнавець Віктор Скрипник звернувся до ВЦА Слов’янська зі скаргою на творців образливого для державної мови тексту. “Це знущання з української мови. Так не можна робити!” – прокоментував Віктор Скрипник для “СП”.

Більшість користувачів соціальних мереж засудили “креативність” служби таксі, цитуємо:

Володимир Краснодемський: “Це спеціально зроблено, щоб люди насміхалися з української мови. І власників цих гидотних щитів треба брати за “шкірку”;

Эдуард Торский: “Це паплюження української мови від малоросів”;

Valeriy Ryabukha: “Це навмисний глум у стилі московитів”;

Марина Шиян: “Жах! Знущання над мовою”;

Віталій Гринчишин: “Цинічна наруга над українською мовою”:

Dukh Valentina: “Це зробили навмисно. Просте речення написати з помилками! Глумління з мови”;

Ольга Дубовик: “Це зневага вже. Не смішно і не творчо”.

Вимушена переселенка з Донеччини Катерина Філонова зауважує, що це не гумор, а така собі позиція: “Хотіли нав’язати нам мову реклами – отримуйте”. За словами пані Катерини, це прояв латентного сепаратизму, на який часто страждають таксисти.

Є дописувачі, яким обурливі рекламні викрутаси креативників зі Слов’янська нагадали обмовки одного невдатного урядовця, і вони застерігають – “Обережно, Азірівка!”

Проте небайдужі українці у Facebook не тільки обурюються, але й пропонують:

Володимир Мозгунов: “Це спотворення української мови. Свідоме. Там написано про це. Уповноважений із захисту державної мови мав би відреагувати”;

Павло Крамар: “Перший же поліцейський, який проїздив чи проходив повз оцю гидоту, зобов’язаний був з’ясувати, хто проплатив, і далі діяти у встановленому законом порядку на захист закону. Далі слідство, суд, вирок. Тільки так, бо якщо не так – немає держави”;

Тетяна Островська: “Вони просто насміхаються і знущаються з української. За таке ставлення треба як мінімум штрафувати”;

Ніна Данилюк: “За таку наругу над державною мовою треба креативно карати!”

Є дописи, де закликають звернути увагу на діяльність місцевої влади. Вимушена переселенка з Донеччини *Тетяна Мільченко* налаштована критично: “Це не реклама таксі! Це реклама військових адміністрацій в Донецькій області, які очолюють колаборанти, фермери, аптекарі, менеджери...”. До слова, користувач Facebook *Сергій Іванович* запропонував Донецькій обласній ВЦА і її голові Павлу Кириленку “вплинути і зняти це антиукраїнське знущання та хвоста власнику, рекламній агенції і місцевій владі за ІПСО накрутити!”. Слушно, хіба ні?!

Тим часом у службі таксі “905” пояснюють, що в рекламі хотіли просто привернути увагу за допомогою помилки в тексті... Тобто повторили те, що так само з порушеннями граматики написано внизу білборда: “Помилки в напису зроблені з мотивах креативності реклами”. Нічого не зрозуміли або зробили вигляд. Влада не реагує.

Між тим поява білборда в переддень річниці визволення Слов’янська від терористів путіна 5 липня 2014 року і таке собі “мовчання ягнят” з боку влади, а по суті толерування проросійських наративів у центрі міста спонукають до роздумів про вибір і наслідки. Як не згадати, що жителі Слов’янська на виборах до ВР у 2014 і 2019 рр. обирали проросійського Юрія Солода, який ніколи не жив і не працював на Донеччині, зате представляв спочатку опоблок, а потім зі своєю дружиною Н. Королевською – опзж. Ну і в міську раду в 2020 році місцеві наповнили такою кількістю представників опзж, що ті, по суті, паралізували діяльність самоврядного органу. Довелося запроваджувати військову адміністрацію. Це я до того, що в колись курортному місті, куди війна прийшла 12 квітня 2014 р., проросійські настрої підігрівалися зсередини і ззовні, і з ними рішучої боротьби не велося доти, як СБУ не почала відловлювати місцевих лиходіїв, які коригували варварські обстріли свого міста вже після 24.02.2022 р. Тому реакція небайдужих жителів Слов’янська та інших українців на приниження одного з символів держави мені близька і зрозуміла, а мовчання влади – ні.

Фото з відкритих джерел

Будинок Акта Злуки визнано об’єктом культурної спадщини

Будинок на Софійській площі столиці, де президент УНР Михайло Грушевський оголосив Акт Злуки у 1919 році, визнали об’єктом культурної спадщини. Відповідний наказ підписано в КМДА 6 липня 2023 року і буде направлено Міністерству культури та інформаційної політики України для внесення до Державного реєстру нерухомих пам’яток України.

Житловий будинок № 21/20, розташований на розі вулиць Володимирська та Софійська, зберіг свою автентичність і є важливим елементом формування історико-архітектурного оточення Софії Київської – пам’ятки ЮНЕСКО.

Раніше цей будинок, з балкона якого Михайло Грушевський оголосив історичний Акт Злуки УНР і ЗУНР, захланні столичні забудовники хотіли знести і побудувати офісну десятиповерхівку з підземним паркінгом.

Історична справедливість восторжествувала!

Підготував
Георгій ЛУК’ЯНЧУК
Фото з відкритих джерел

Сон воєнної ночі

Вечірньої пори до мене в лікарняну палату “підселили” новенького. Неговіркого хлопця-військового. При знайомстві лише назвався і сказав звідки родом. Його рідне місто в Дніпропетровській області я добре знав з юності. Вже згодом Олесь (назву його так) розповів, що на фронт пішов добровольцем у перший же день війни.

Григорій ТИТАРЕНКО,
журналіст,
м. Полтава

Не міг і я не зізнатися йому, що лиховісного 25 лютого сам подався до рідного військкомату – записуватися в добровольці. І, схоже, щиро потішив його офіцерів, коли ті почули про мій вік. Але того вкрай тривожного другого дня війни я повірив у нашу неминучу перемогу. Бо вже зранку біля військкомату стояли в довгій черзі сотні добровольців, заполонивши простір між вулицями Шевченка і Пушкіна. Зізнаюся: був цим зворушений до сліз, адже розумів, що так блискавично отримати повістки люди ніяк не могли. У цій довгій черзі був народ усякого віку. Чимало жінок. Подумалось тоді, що то медички. Того ж дня у мене, гіпотоніка, вперше в житті “зашкалив” тиск.

Мій сусід по палаті поділився, що хотів воювати танкістом, має таку військову спеціальність, але танків не вистачало, тому освоїв професію воїна протиповітряної оборони. Рік воював у харківських лісах. Потім з виразкою шлунка потрапив до полтавського госпіталю, а доліковувався в цивільній лікарні. Наша ніч була заключною у його цивільному лікуванні. Далі знову мав перебратися в госпіталь. Він мене чомусь уперто називав “Батею”. Доти *Батею* я ніколи не був. Думаю, це звичне фронтове звернення молодших до старших. Мав він 33 роки, але на вигляд – добре за сорок. Прохопився, що одружений і має доньку. От і все, чим мій сусід поділився зі мною. Далі оповідатиму те, що мимоволі почув з його снів.

Олесь надто швидко засинав. Якось хворобливо швидко. Через лічені секунди, як тільки голова торкалась подушки, рівно дихав і вже щось буркотав. Часом через це бурмотіння проривалися цілі фрази, як не дивно, цілком логічно побудовані.

Коли ввечері у двері нашої палати постукав мій син, Олесь щойно заснув. Стук його не розбудив. Несподівано крізь бурмотіння ми із сином вловили слова “Слава” і кілька разів – “вогонь!”. Схоже, він давав команду своєму побратимові.

Мій Тарас посміхнувся і тихо мовив: “О, тобі сьогодні нудно не буде. А чи заснеш?”. Справді ніч випала не скучною.

Спершу Олесь комусь розповідав, що завтра в бій, який вони обов’язково виграють.

Та найбільше розмовляв уві сні зі своєю дружиною. Я навіть почув її ім’я. Він казав їй: “Таню, я в “мажорній” палаті. Тут батяукраїнець. Я тобі навіть скажу: “*Таню, я тебе **дуже, дуже** люблю*”. І говорив їй, що давно хоче її побачити, але не може покинути фронт. І що їм треба буде їхати в Київ – наводити там порядок, але вони не можуть зараз створювати “*дірку у фронті, через яку в Україну зайдуть погані люди*”.

Мабуть, Олесь знав про свою звичку, бо вранці якось знічено запитав, чи, бува, не заважав мені спати. Я запевнив, що ні, а про його нічні марення не сказав нічого. А коли він, вдягнувшись в однострій, виходив із палати, мовив: “Батя, поправляйся”. Я ж відповів: “Бажаю тобі повернутися з війни до своєї Тетяни живим і неушкодженим”. Перехопив його погляд – він здогадався, як я почув це ім’я.

Коли в лікарняному коридорі стихли його кроки, до палати зайшла моя лікарка і стала вибачатися за неспокійного сусіда. Відповів, що, навпаки, вдячний їй за цю дорогу для мене зустріч.

Це був справді подарунок долі: Олесь наче прийшов у палату з роману Ремарка “Три товариші”. З того безсмертного твору, який оповів людству про фронтовиків Першої світової. Про тих, кого в повоєнній мирній Європі називали “втраченим поколінням”. Очевидно, маємо й ми незабаром пережити такі ж болісні випробування. Але дивно: розуміючи, що Олесеві нічні марення породжені перебуванням його у пеклі нинішньої війни, я не вловив у собі навіть нотки жалісливості до нього. Навпаки, захоплено відчував неабияку потугу його натури. Силу гідності, яку Василь Стус нарік “прямостоянням”.

“Ми іноді жаліємо людину й не знаємо, що колись, може, назвемо її щасливою”, – дуже хочу, щоб Олесева доля підтвердила цю Ремаркову мудрість.

“Одягнувши вишиванку, ніби етнічний українець на свято, сталінський інквізитор змусив 25 млн українських селян “поститися”.

Павло Постишев і Голодомор: сталінський інквізитор у вишиванці

Василь МАРОЧКО,
почесний голова Національної асоціації дослідників Голодомору-геноциду українців

Запопадливого більшовика і російського ткача з Іваново-Вознесенська Павла Постишева, який одягався у вишиванку, з Україною пов’язували політична діяльність і дружина Т. Постоловська з Київщини. У 1923 р. він уперше опинився в Україні. Його відрядили на партійну роботу: розпочав з посади керівника організаційно-інструкторського відділу Київського губкому КП(б)У, а з листопада 1926 р. працював секретарем Харківського окружкому та міському партії, обраний членом ЦК КП(б)У до літа 1930 р. Службово-номенклатурним просуванням Постишева особисто опікувався генсек ЦК КП(б)У Лазар Каганович.

Обидва були посланцями Сталіна, приборкували українських “націонал-ухильників”: наркома освіти Олександра Шумського, письменника Миколу Хвильового, економіста Михайла Волобуєва. За номенклатурного сприяння Постишева відбувалася примусова колективізація, здійснювалися депортації українських хліборобів до Сибіру, ідеологічна фабрикація сфабрикованого процесу СВУ.

Набувши в Україні політичного та організаційного досвіду, Постишев особисто займався хлібозаготівлею в районах Середньої Волги, Сибіру у 1930–1932 рр. У роки Голодомору його запрошували на засідання політбюро ЦК ВКП(б), хоча був лише членом оргбюро ЦК. Оперативні навички з масового вилучення селянського хліба знадобилися політичному керівництву у Москві. Покірний виконавець постійно радився з Кагановичем, який просив вождя: “Постишева ні в якому разі не можна віддавати РНК. Він потрібен і цінний в секретаріаті ЦК дужче, ніж в РНК”. Заслужив “високу довіру”, але ціною життя мільйонів українських селян, десятків тисяч освітян, літераторів, митців.

На Поволжі і в Сибіру, а перед тим в Україні, Постишев поводився з людьми, ніби з лісоматеріалом. У серпні 1931 р. відзвітував про депортацію “куркулів”, ніби йшлося про вивіз лісу, а не про зламані долі людей, займався технічними питаннями освоєння Колими “трудпереселенцями”, серед яких були українці. У складі комісії ЦК ВКП(б) відстежував “мертвих душ” у списку шахтарів Донбасу, яких мали забезпечити хлібними картками. Постишев брав участь на засіданні політбюро ЦК 8 лютого 1932 р., яке ухвалило постанову про створення областей в УСРР та Казахстані.

Наближений до верхівки, яка вирішувала усі поточні питання, Постишев демонстрував відданість і готовність до виконання будь-яких завдань. 15 червня він запропонував систему “товарної репресії”, тобто припинення товарного постачання сіл і колгоспів, які не виконували хлібозаготівельного плану до двору. Невипадково Каганович писав Сталіну з цього приводу: “Постишев береться зараз спеціально за цю справу”. Статус уповноваженого ЦК ВКП(б) дозволив йому застосовувати “суворі репресії” проти “ухильників хлібозаготівлі”, опиратися на частину військ ДПУ, щедро видавати накази – “потрібно арештовувати”.

Комбінування системи “товарної репресії” з методами “суворої репресії”, тобто застосування фізичної сили, були спрямовані на виявлення “чорних амбарів” (прихований селянами хліб). У службових звітах Постишев мимохіть полюбляв фразу – “кілька слів про репресії”, наче йшлося про щось другорядне. Дуже “потрібна людина”, як його називав Каганович, не приховувала власного наміру позбавлення селян хліба, продовольства, майна, а відтак і життя.

Черговий рейд московського емісара в Україну обернувся національною трагедією для українців – Голодомором. Одягнувши вишиванку, ніби етнічний українець на свято, сталінський інквізитор змусив 25 млн українських селян “поститися”. 19 грудня 1932 р. політбюро ЦК ВКП(б) “негайно” відрядило Постишева в Україну для організації хлібозаготівлі. Він мав “засісти у вирішальних областях України в якості особо уповноваженого”, щоб “вжити всіх необхідних заходів організаційного та адміністративного порядку для виконання плану хлібозаготівлі”. Москва дозволила йому і уповноважила морити українців голодом. Одночасно з ним до України прибув і Каганович, тобто відбулася “висадка” політичного десанту для проведення спеціальної операції – терору голодом.

22 грудня Постишев приїхав до Харкова, який був тоді столицею УСРР, а 23-го мобілізував партактив Дніпропетровської області для “концентрованого наступу”. Операція “Голодомор” розпочалася в чотирьох районах, які не виконували хлібозаготівельного завдання держави. Сталінський посланець вимагав “занесення на чорну дошку” сіл і колгоспів, тобто організував їх продовольчу і комунікаційну блокаду, негайного застосування “натурального штрафу” проти “саботажників”, а це означало вилучення худоби та іншої продукції. Особисто ініціював проведення “спеціальних судових процесів”, наказав депортувати “куркульські і контрреволюційні елементи”, безжалісно застосовувати “вищу міру соціального захисту” – розстріл. У селах і районах області активно запрацювали позасудові “трійки”, польові суди, які арештовували безпартійних агрономів і “саботажників” з партквитками. Зазначена політична риторика розкривала жахливий злочин проти хліборобів. Уперше в історії людства вони ставали жертвами свідомо організованого голоду.

Злочинні дії Постишев узгоджував зі Сталіним, звітував перед ним. 28 грудня 1932 р. він повідомив кремлівського патрона: “Я руба поставив питання про негайний в незаперечний вивіз в рахунок хлібозаготівлі всіх фондів, у тому числі насіннєвих”. Для колишнього фабричного ткача селянська агрономія з її хлібофуражним балансом – ніщо, тому і міркував у дивний спосіб: навіщо селянам насіння. Задихався гнівом від спроб республіканського керівництва зберегти насіннєві фонди, адже “петлюрівська наволоч з того раділа”. Сатанинське уособлення зла біснувалося на українських чорноземах, забороняло сіяти і споживати хліб, морило голодом приречених на смерть гречкосіїв.

Діяльність Постишева була злочинною, тому що особисто позбавляв селян зерна, закликав карально-репресивні органи боротися з “куркульськими кублами”, а це близько 400 тис. господарств з населенням 1,5 млн осіб. Дуже тішився з того, що вдало “перешерстив партійні організації, вигнав все полохливе, петлюрівське, саботажне”, здобув перемогу внаслідок нанесення “рішучого удару”. Він не боявся політичної і кримінальної відповідальності за публічну і войовничу риторику, тому що нею догоджав кремлівським покровителям – Сталіну, Молотову, Кагановичу.

Особисто повідомляв Сталіна про те, що “дав завдання ДПУ – винних будемо розстрілювати”. Просив згоди вождя про виселення “сотні дві-три куркулів із Дніпропетровщини на Північ”, а отримавши її, заспокоював поплічників – “не боятися сутичок з куркулями” і вести нищівну війну з “ворогами радянської влади”. Дивна влада, яка мала таку кількість зовнішніх і внутрішніх ворогів.

Одягнувши вишиванку, Постишев виглядав політичним блазнем, адже громив “петлюрівську наволоч”. У вишиванках воювали бійці головного отамана Симона Петлюри, а українські жінки розпочинали жнива, в’язали хлібного дідуха з жита і пшениці. Для них вишиванка – не сільська мода, а символ етнічної і ментальної ідентичності, соціально-побутової самобутності. Сталінський посланець у вишиванці мав вигляд опудала, використовував голод як гамівну сорочку.

24 січня 1933 р. Постишева призначили другим секретарем ЦК КП(б)У і першим секретарем Харківського обкому партії. Фактично він був першим, тому що виконував волю самого Сталіна. У 1933 р. Постишев 14 разів відвідував кремлівський кабінет вождя, отримував настанови, вказівки, а розмови тривали кілька годин. На зустрічі були Станіслав Косіор, Влас Чубар, Каганович, Молотов, чекіст Станіслав Реденс. Отримавши інструкції від групи змовників, Постишев повертався в Україну для їхньої реалізації. Він отримував повідомлення від секретарів обкомів про “факти продовольчих труднощів, недоїдання і голодування в селах, містечках і містах”, але байдуже споглядав за масовим мором. У червні 1933 р. сталінський посланець запевняв, що “цей рік” буде “останнім роком труднощів”, навіть говорив про вихід України із “проривного становища”. Іноземні дипломати, які спостерігали за подіями в Україні, повідомляли про 7–10 млн полеглих від організованого голоду, а для Постишева – звичайний “прорив”.

На червневому (1933 р.) пленумі ЦК КП(б)У Постишев необачно зізнався у причетності Сталіна до організації злочину Голодомору. “Товариш Сталін неодноразово підкреслював ту думку, – наголошував Постишев, – що хлібозаготівлі – це не просто заготівлі хліба державою, а це, крім всього іншого, видатна зброя, метод перевиховання колгоспників, цих вчорашніх працівників одноосібників на справжніх працівників соціалістичного господарства”. Отже, хлібозаготівлі – це зброя, але особлива – масового ураження шляхом навмисного голоду. Щось подібне говорили тоді С. Косіор і секретар Дніпропетровського обкому партії Мендель Хатаєвич. Ототожнивши хлібозаготівлі з “видатною зброєю”, Постишев “здав” Сталіна, який “неодноразово” закликав скористатися нею.

Партійна верхівка, яка брала участь в організації Голодомору в Україні, була пов’язана спільним духом вовчої зграї. Вона стежила за вожаком, підспівувала його місячному завиванню. Ніхто з посадовців не визнав своєї провини, службового недбальства, тобто злочину. 4 січня 1934 р. Постишев наважився дорікнути секретареві Вінницького обкому КП(б)У Володимира Чернявському за “прорив” минулого року, а також попередив про “політичний мінус”, якщо “будуть голодні і пухлі, хоча б одиниці”. А вони були, але сотні тисяч на Вінниччині.

Скоморох у вишиванці ненавидів українську мову, культуру. Постишев не лише позбавляв українців хліба, а й всіляко “викорінював” їхню духовність. Він долучився до боротьби з “хвильовизмом” і “шумськизмом”, принаймні ідеологічно підтримував “генеральну лінію” партії, перебуваючи тоді в Україні. Наприкінці 20-х рр. Постишев не наважився критикувати старого більшовика і члена політбюро ЦК КП(б)У Миколу Скрипника стосовно нового українського правопису, “інтернаціоналізму” пролетарської культури. Нарком освіти Скрипник дозволяв собі сміливі вирази стосовно “русотяпства і російського націоналізму”, застерігав від “теорії подвійної українсько-російської бухгалтерії в національному питанні”, яка була просуванням “російського націоналізму” і нехтуванням усього українського. У 1931 р. Скрипник остерігався “розчинення в інтернаціональних формах особливостей національної культури”, тобто мав виразні культурно-освітні пріоритети.

Російський націоналізм, а ним була просякнута свідомість Постишева, неминуче призводив до великодержавного шовінізму. Ненависть до “національних окраїн” колишньої Російської імперії глибоко засіла у ментальності росіян. Скрипник наполягав на навчанні дітей мовою “національної більшості даної республіки”. 16 червня 1933 р., виступаючи на пленумі ЦК КП(Б)У, Постишев зухвало висміяв Скрипника, який не лише розставляв наголос на “г”, але й “розставив своїх людей по всій системі органів освіти”. Він особисто вимагав від Скрипника публічного каяття до вечора 5 липня, тобто “подати політбюро короткого листа з визнанням своїх помилок і рішучою повною їх критикою для опублікування в пресі”. Досвідчений політик і ветеран партії відмовився стати на коліна: 7 липня він застрелився.

Самогубство Скрипника, до якого спонукав Сталін і його штатний інквізитор Постишев, активувало операцію сталінської “денацифікації” України. Сталін у 1932 р. мав наміри звільнення усієї української політичної верхівки. Постишев заходився “очищати” систему освіти від “буржуазно-націоналістичного охвістя”: у 1933–1934 рр. звільнили та арештували 200 співробітників НКО УСРР, весь склад обласних відділів освіти, 90% районних відділів. Новий нарком освіти Володимир Затонський заявив про 30–40% “класово-ворожих елементів” у педагогічних установах, про арешт 268 науковців – “запеклих українських націоналістів”. Розпочалося системне згортання українізації. Дивною і парадоксальною виглядала ситуація: ліквідацією українізації займалася особа у вишиванці. Нічого виняткового і випадкового. Голодомор зламав українців фізично, забравши понад 10 млн життів українців на теренах СРСР, а сталінська “денацифікація” позбавляла їхньої духовності – мови, культури, віри.

Злодіяння Постишева в Україні тривали до початку лютого 1937 р. Його перевели до Куйбишева очолювати обком партії. Свою чорну справу він зробив, але недостатньо активно боровся з “троцькістами” в Україні. У лютому 1938 р. став японським “шпигуном”, але національний одяг Японії не використовував. Арешт, допит, а 26 лютого 1939 р. розстріл. Організатор Голодомору в Україні, штатний інквізитор Сталіна, який особисто нищив українську інтелігенцію – виявився жертвою політичних репресій. Його реабілітували у 1955 р. Загадкова колізія. Але є історичний суд, тобто безжалісний суд часу. 13 січня 2010 р. Апеляційний суд міста Києва відновив історичну справедливість: Постишева визнано причетним і винним в організації геноциду українського народу.

Сковородинські нотки в долі Олександра Навроцького

Володимир ПОЛІЩУК,
доктор філології, професор,
м. Черкаси

Услід за 200-річними ювілеями Тараса Шевченка (2014) і Пантелеймона Куліша (2019) дістається до такої ж дати їхній щирий прихильник і побратим по Кирило-Мефодіївському братству Олександр Олександрович Навроцький (1823–1892) — один із тих “братчиків”, котрим випало значно менше публічної уваги в наступні десятиліття і століття. Менше, порівняно з тими ж Шевченком і Кулішем, тим же Миколою Гулаком, про якого навіть роман написано (“Четвертий вимір” Р. Іваничука, твір, увінчаний Шевченківською премією). Між тим, наявні джерела, хай і нечисленні, виставляють О. Навроцького вельми достойною особистістю, цілком оригінальною поміж видатних сучасників.

У 1902 році, з нагоди десятих роковин від кончини О. Навроцького, жовтневе і грудневе числа “Киевской старины” опублікували “Поминку” Володимира Науменка та розлогу статтю Олександра Шрамченка “А. А. Навроцкий”, які, власне, стали основою для пізніших публікацій про кирилометодіївця, публікацій, у більшості з яких констатувально мовлено про його життєві віхи і творчий доробок. Зокрема про О. Навроцького писали і його земляки-краєзнавці Михайло Пономаренко та Григорій Голиш. Аби надто не повторюватись, означу тільки кілька біографічних моментів, звернувши більшу увагу на риси внутрішнього світу О. Навроцького, скориставшись окремими фрагментами тих же публікацій 1902 року, зокрема і вміщеним у публікації А. Шрамченка незакінченим листом самого Олександра Олександровича до невідомого адресата (адресатки?), листом, у якому немало характеристичного й обійденого увагою в пізніших публікаціях.

Отже, майбутній кирилометодієвець і поет народився 9 серпня (за н. ст.) 1823 року в Антипівці Золотоніського повіту, в родині безпомісного дворянина. Рано втратив батька й надалі мав підтримку від знаних земляків — Олексія Капніста і Миколи Гулака, брата в других, теж згодом “братчика”. Тут варто звернути увагу на один цікавий історичний штрих: Золотоніщина була, певно, єдиним повітом у тодішній Україні, яка “делегувала” до складу Кирило-Мефодіївського братства трьох достойників — крім О. Навроцького та М. Гулака ще й Олександра Тулуба — дідуся відомої письменниці Зінаїди Тулуб...

О. Навроцький поступово й успішно навчався в Золотоніському повітовому училищі, Полтавській класичній гімназії, на історико-філософському відділі Університету св. Володимира в Києві, котрий закінчив пам’ятного 1847-го, вже бувши членом братства. 1 квітня того ж року юнака було заарештовано. У колі братчиків О. Навроцький належав до радикального крила (поряд із Т. Шевченком і М. Гулаком). Арешт і слідство витримав винятково гідно й мужньо, всі обвинувачення відкидав, нікого не обмовив. Зрештою, вирок про в’язницю та заслання О. Навроцькому жандарми мотивували “не стільки за зближення з україно-слов’янистами, скільки впертістю в непризнанні”. Далі були В’ятка, Єлабуга, зняття поліційного нагляду, Курськ, Петербург і до кончини — Кавказ і Закавказзя (Дагестан, Єреван, Темір-Хан-Шура). В останньому з містечок (нині — Буйнакськ) О. Навроцький і похований. Працював на різних чиновничих посадах, а паралельно — дуже плідно творив як поет і перекладач. Цей великий достойник справді написав дуже багато оригінальних творів і ще більше здійснив перекладів. Про них мовлено в низці публікацій і новішого часу. Але “через різні обставини, а головне через надмірну скромність автора, до цих пір лишаються, за незначним винятком, в рукописах”.

Спробуємо пильніше глянути на внутрішній світ незабутнього ювіляра, послуговуючись і його власними думками-судженнями, й оцінками його сучасників. Передовсім констатуємо відоме: на О. Навроцького, на формування його думок і почувань мали вплив Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Гулак. Їм, до речі, Олександр пізніше присвятив цілий ряд поезій-присвят і перекладів. Але впливи ті вочевидь були б не такими сутнісними, якби не був таким сприйнятливим і вдумливим сам О. Навроцький, мавши тонкий і вразливий душевний лад.

Народжений за розквіту епохи романтизму, він і душу мав цілком романтичну, зберігши такий її стан до старості. “В 1882 році, — писав один із сучасників, — Навроцькому було років за 60, але на вигляд він здавався молодшим за свої роки, душею ж це був юнак, сповнений світлих поривань і надій, що не бажав бачити життєвого бруду, що ігнорував дріб’язковість його і підносився мріями в романтичну далечінь. За складом свого світогляду це був справді романтик у кращому розумінні цього слова”.

Хтозна, чи був знайомий О. Навроцький хоча б з якимись творами Григорія Сковороди, про це, здається, не мовлено в публікаціях про нього. Але ряд суджень Олександра Олександровича, їх семантика, дуже виразно навертають до ідей сковородинства, й таке навертання великою мірою було обумовлене ніжністю і вразливістю його власної душі. Мовлячи про сковородинство О. Навроцького, маємо на увазі принаймні кілька вельми показових рис, а саме: усвідомлене прагнення до самопізнання з юнацьких літ, таке ж саме усвідомлене бажання *“жити серцем”* (“філософія серця”, кордоцентризм), щире захоплення красою та гармонією світу, природи, піднесення категорій любові й добра тощо. Можна казати і про певний світоглядний дуалізм, бо духовно-релігійний чинник завжди, особливо ж у юнацькому віці, мав для О. Навроцького вельми важливе значення.

Усе це можна достатньо переконливо доводити рядками вже згадуваного листа О. Навроцького до невстановленого адресата. “Живучи серцем, — зокрема писав у ньому Олександр Олександрович, — я був наївно релігійним, бездумно вірував, тепло й палко молився, релігія та життя для мене йшли якось роз’єднано, я не бачив між ними ніяких протиріч. Треба відзначити, що молитва ніколи не була для мене обов’язком, а завжди натхненням, тобто привабою серця, а я молився тоді майже щоденно — і навіть часто на свіжому повітрі, йдучи до університету, захоплений спогляданням київської природи та її незвичайною ясністю (Київ я й тепер люблю безтямно), я тепло й усердно молився... То була простодушна, щаслива пора готування до саморозвитку,.. коли людині треба усвідомити й визначити свою діяльність щодо себе самого, щодо інших і до всього довкілля”.

Молюся, Господи, молюся:
Від злоби тяжкої спаси!
Хай агнцем тихим я зроблюся, —
Єлей твій в душу принеси...

Це з вірша “Молитва”, одного з небагатьох, текст якого потрапив у статтю про О. Навроцького й був оприлюднений, бо ж сила-силенна інших лишається досі в рукописах. І можна бути певним, що ідея Бога, щирої віри, проникливої релігійності в тих інших віршах, недрукованих, дуже виразна.

Зробимо тут один такий собі “ліричний відступ”, ширше аргументуючи питому вагу і прихильність О. Навроцького до релігійно-духовного чинника, фактору *віри* хоча б тим, що цей чоловік і в пізніші свої десятиліття не випускав із поля духовного зору Святе Письмо, інші духовно-релігійні книги, користався ними й популяризував, зокрема й прикладаючи-переспівуючи їх українською мовою, до того ж, якщо не скрізь першим, то безперечно одним із перших. Окрім понад ста “Псалмів пророка Давида” перу О. Навроцького належать переклади уривків із першої Мойсеєвої книги Настання, Пісня пісень Соломона, об’ємні фрагменти Євангелія від Матвія, книг пророків Аввакума, Наума, Софонії, Огія, Ісайї, деяких інших біблійних текстів, із яких цей талановитий і глибокодумний митець черпав натхнення і поживу для розмислів. Власне, як і його видатний земляк і попередник Г. Сковорода, хоча б при творенні свого “Саду божественних пісень, який приріс із зерен Святого Письма”.

Збіжності між розмислами Г. Сковороди й О. Навроцького бачимо і в осягненні явища *краси* як ціннісної категорії, хіба що молодший із них дивився на це явище передовсім через призму літературну, поетичну. Мовлячи про свою від дитинства пристрасть до читання, котре в ньому самому збуджувало перші сплески творення, О. Навроцький у тому ж листі зауважив, що все те “не минуло даремно, воно розвинуло в мені смак і чуття прекрасного, а ще більше розвинуло серце щодо голови”. Облишимо на момент останню фразу, а наголосимо на розумінні О. Навроцьким сутностей “чуття прекрасного”. Він зауважив, що “Краса не одна тільки розкіш і насолода життя; вона носить у собі корені добра й істини; без неї людині було б незатишно (він пише — “неловко”) в житті, чогось не вистачало б їй”. У контексті цих своїх розмислів означив і цікаве, вочевидь його суб’єктивне, міркування про важливість саме поезії як “органу життя”, бо ж, на його думку, “ніщо так не очищає нашу душу і всю нашу моральнісну природу, як поезія...”.

Тепер про облишене вище “серце щодо голови”. Власне, про гармонію між чуттєвим, емоційним і мисленним, розумовим. Явно мавши схильність до філософського осмислення буття, за всієї своєї романтично-душевної чуттєвості О. Навроцький розумів і відзначав конструктивну (чи творчу) властивість раціональної його, буття, складової. Щодо себе, залюбленого в літературу й захопленого читанням, він висновує, що “читання легке не дає ще знання, — я взявся за читання серйозне, філософсько-історичне: замість товариства став відвідувати студентські сходки — і тут-то відкрився переді мною новий, чарівний світ, повний життя і всього, чим тільки виблискує палка, прекрасна юність”. Тобто йдеться про шлях світопізнання й самопізнання, що над ним задумувався, зважимо, юнак-студент ще на порозі самостійного дорослого життя. Знову ж, хтозна, чи було хоч якось опосередковано присутнє в цьому процесі світо- й самопізнання сковородинське слово, але думка любомудра Сковороди щодо “пізнай себе і сотвори себе” в цитованих писаннях О. Навроцького прозирає досить виразно. Всі ті розмисли студентські про облаштування суспільного життя, нотував О. Навроцький, “краще за всякі книги розвивали в мені всі інстинкти добра; бувало, вчишся для них і на них. Як суворо обговорювались, як правильно розумілися кожна нова думка, кожен світлий учинок, чиї б вони не були, — як вірилося нам у щасливу запоруку майбутнього!...”. Знаємо, як жорстко чи й жорстоко вдарив царат по цих сподіваннях і мріях, у т. ч. вдарив О. Навроцького: арешт, в’язниця, заслання...

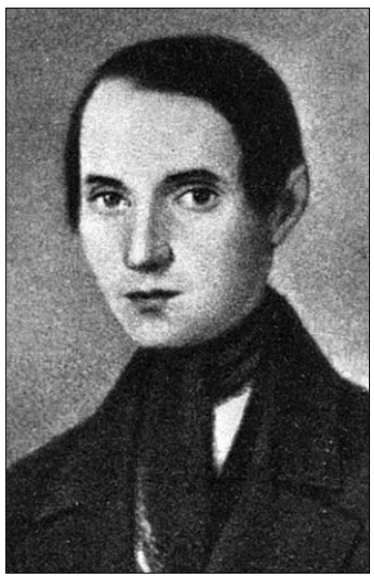

Утім, романтичного й життєлюбного кирилометодіївця негаразди не зламали, хоч стан несвободи його видимо гнітив. У О. Навроцького було особливе ставлення до свободи, особливо загострене її відчуття. Власне, як і в Сковороди з його “De Libertate”. Щодо О. Навроцького, то можемо казати і про свободу, сказати б, фізичну, і про свободу внутрішню, духовну, які в окремі моменти його життя перепліталися. У цитованому листі О. Навроцький кількаразово пише про моменти свободи/несвободи, навіть цим самим акцентуючи на особливій важливості цих станів для нього самого. Скажімо, перебуваючи два місяці під слідством жандармів, отримавши вирок і ставши на етап, поет описує свій стан поза стінами в’язниці: “Червень, дорога, свіжість і буяння полів і лісів, незнайома мені північна природа, — все це здалося мені блаженством після двомісячного ув’язнання, я дихав і не надихався повітрям; на душі так стало легко, вільно і просто, що я вмить забув і третє відділення, і майбуття, яке мене чекало; я весь був споглядання”.

Кожне нове місце перебування підневільного О. Навроцького додавало йому додаткових неприємних відчуттів, коли до офіційних обмежень свободи додавалися суто індивідуальні його “примхи”, котрі, втім, теж свідчили про вразливість його натури. “Взагалі, — згадував О. Навроцький пізніше, — всяка нова зміна місця проживання справляє на мене якесь ніяково-неприємне враження. Я дивовижно як зживаюся з місцем, з невідомою обстановкою... Нове місце, самотність і вже не така свобода і простір знову болісно вплинули на мене”.

Усе ж гнітючий стан фізичної, сказати б, несвободи, котрий моментами доводив О. Навроцького навіть до думок про самогубство, був подоланий. Зокрема й тим, що цей чоловік мав міцне підґрунтя внутрішньої свободи, умів знайти точку душевної опори в людях, які траплялися йому в житті, в тих же добротворних ідеях молодості, які не забувалися й “обростали” новим досвідом, особливо ж у творчості — в поезії та перекладах, якими О. Навроцький, розпочавши з гімназійного “рифмопльотства”, займався до останніх літ. Вийшовши з-під пильного ока жандармів, Олександр Олександрович доволі часто міняв місця проживання, займався різними чиновницькими справи, але те тривале чиновництво явно не було його “сродною працею” (за Сковородою), хоч і в цій сфері, як доносять джерела, він вівся з гідністю, не гнувся перед начальством. От, скажімо, цікавинка в одній зі статей: “Як веселий співбесідник, душа товариства, губернський “тулумбаш” (тобто тамада. — ***В. П.***) Навроцький не мав собі рівних в Єревані. Говорити він любив, говорив багато, гучним голосом, часто захопливо і, як це буває з балакунами, повторювався... Вищі світу цього платили О[лександру] О[лександровичу] холодністю чи прямо-таки неприхованою ворожбою. Всюди прославили його невживчивим лібералом...”. Саме літературна творчість — оригінальна поезія й поетичні переклади — була виразним виявом і “сродності” праці, і глибокої внутрішньої свободи, що їх в окремих контекстах можна сприймати і як протестну.

Більшу частину свого життя О. Навроцький провів поза Україною, але в абсолютній більшості його поезія й переклади — українською мовою. І це все в пору дії сумнозвісних Валуєвського циркуляру та Емського указу, спрямованих на нищення й заборону української мови, в пору офіційного імперського зросійщення України. Свого часу Володимир Науменко слушно зауважив, що “Навроцький усе життя своє не переставав працювати над українським словом”, інший же дослідник розширив цю думку, мовивши, що “ім’я Навроцького важливе для тих, хто цікавиться рідним словом, як ім’я людини, пройнятої щирою любов’ю до української літератури, що дала взірці прекрасної мови і зачіпала у своїх літературних творах животрепетні питання”.

В України, української науки, у нашого літературознавства великі й давні борги перед Олександром Навроцьким, сьогоднішнім 200-літнім ювіляром. А борги в добрій громаді, як відомо, слід повертати...

“Хортиця зцілює – це поза всілякими сумнівами. І тут немає нічого надуманого, містичного”.

“Це – Україна! Ми – українці!”

Уривки

Над книжкою з такою назвою завершив роботу лавреат премії імені Івана Франка запорізький письменник Костянтин СУШКО. Книжка представляє нашу країну есеями про українську мову, про Хортицю, Мізинський Меандр, Трипілля, Кам’яну Могилу, Говерлу і Дике Поле. Український люд на її сторінках презентують Святослав Хоробрий і Кость Гордієнко, Олекса Довбуш та Устим Кармелюк. Григорій Сковорода і Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Іван Пулюй, полковник Петро Болбачан, Нестор Махно, Володимир Вернадський, Володимир Симиренко, останні вояки УПА, Марія Приймаченко, Григір Тютюнник, Володимир Івасюк, Леонід Каденюк, Павло Скляр (земляк із рідного села).

Присвячується майбутня книжка, як сказано в рукописі, “Мужнім і славним захисникам Українського Роду”.

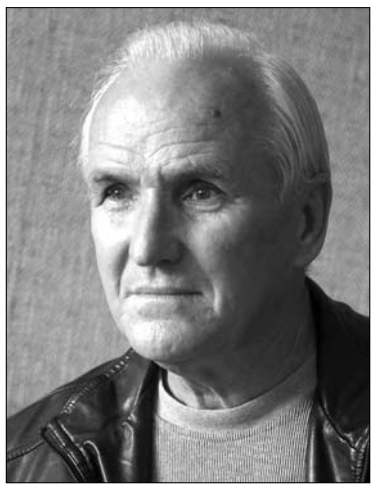

ІЗ ПЕРЕДМОВИ

Написати цю книжку мене змусила війна, розв’язана кремлівським недомірком. Здається, тільки зараз, в умовах нечуваної москвинської агресії, коли не просто знаєш, а чуєш, відчуваєш, як стогне рідна земля під потоптом чужинця, коли нищаться ущент наші міста й села, а, головно, гинуть кращі з кращих твоїх співвітчизників, – тепер збагнув, що досі віддавав себе Батьківщині не сповна. Як, либонь, і ми всі. Не відпускає думка, що ***цього*** могло не бути. Не лишень через те, що хтось із ***їхніх*** отам, у столиці на болотах, ***його б*** зупинив, а й за умови, якби ***ми*** були інакшими. Свідомість усе частіше стала зазирати отуди, де причаїлись причини, за яких агресія стала можливою. Адже кадебістський виплодок розраховував не тільки на власну силу, а й на наше можливе безсилля – це ж так очевидно! Недопалок добре знав, що в екстремальних умовах нерідко спершу висівається паніка, потім невіра, розчарування. А там уже й до зради один крок.

Звідкіль воно? Насамперед, од невігластва:

коли знаємо лишень те, що нам підступно й уміло підсовують збоку;

коли свідомість наша формується не на фактах, а на емоціях;

коли ми вчасно не встигли (не зуміли, не захотіли) засвоїти істинне, а не вигадане.

Тож мовчати несила.

ДОРОГОЮ ДОБРА
Мізинський меандр

Планові розкопки в Мізині, на подвір’ї козака Кошеля, розпочались 1907 року. Зі значними перервами дослідження тривали ціле століття. З’ясувалось, що садиба Кошеля розташована на місці поселення, якому щонайменше 20 тисяч літ. Досліджено 5 жител, схожих на юрти (дерев’яний каркас, накритий та обгорнутий шкірами). А в житлах та поруч із ними нескінченна кількість різноманітних виробів із мамонтових кісток і каменю. Зокрема, дитячі іграшки, жіночі фігурки та скульптурки тварин, прикраси. Навіть музичні інструменти, приміром, шумовий набірний браслет, складений із п’яти окремих, незамкнених кілець! Щось на зразок кастаньєт. Тож стародавні мізинці не лишень спілкувалися між собою, а й співали, грали, танцювали. Так, знали музику. Дослідникам удалося зчитати її зі специфічних накреслень на тих же мамонтових кістках, які сміливо можна вважати предтечею нот. За тими “нотами” уже впродовж кількох літ виконує музику Чернігівський військовий оркестр Південного оперативного командування ЗСУ.

Та найунікальнішим виявився (нарешті, дісталися) браслет із мамонтової кістки з орнаментом у стилі...

...звісно, меандра – прямі кути, що утворюють безперервну лінію!

Меандр... За 2250 верст від Еллади. Як опинивсь тут? Хто його доставив, адже і стиль, і зміст аналогічні?

Спеціалісти пояснюють, що подібні речі виникають спонтанно. Мовляв, одночасно, або ж через певний проміжок часу отам і отам виникли (трапились) ідентичні, або ж схожі речі, події.

А що стоїть за спонтанністю?..

НА ВСІХ ПОЛЯХ
Трипілля

Значна частина зображень на Кам’яній Могилі – ілюстрація до життя давніх трипільців – невже так складно збагнути цю елементарну істину!

Від річок Стугни, Красної та Бобриці, де Трипілля, й до Молочної, де Кам’яна Могила... Від Молочної до Дністра... А між ними – Дніпро.

Ось що важливо.

Віз, кінь, гачок, колесо... Й на Кам’яній Могилі це є, і тут не треба ділити, а слід усе розглядати в комплексі. Одна земля, одна культура, одна спільнота. З цілеспрямованою проекцією в сучасне? Ні, спершу отуди, де вже, так би мовити, беззаперечно, офіційно визначилась така людська спільнота, як український народ. А це XIII століття. Трипільська культура? Вік уже знаємо. Ареал розповсюдження (поки що) – 350 тисяч квадратних кілометрів (190 тисяч припадає на Україну). А це – долини Дніпра, Прута, Південного Бугу, Дніпра. Тобто, Київська, Черкаська, Тернопільська, навіть Вінницька й Хмельницька області, із заходом на причорноморські простори, зачіпаючи Одещину, Миколаївщину, Херсонщину. Зокрема, біля правобережної (Дніпро) Михайлівки (Херсонщина) досліджено поселення так званого “завершального” етапу трипільської культури – III тисячоліття до нашої ери. А за Україною – Молдова, Румунія, де, зокрема, родич Трипілля – Кукутень.

Скільки від херсонської Михайлівки до черкаського Трипілля? Майже стільки ж, як від Мелітополя до... По карті в межах пів тисячі кеме. Ось як розгортається Трипільська Ойкумена. І все, що матимуть у своєму розпорядженні люди у II, в I тисячоліттях до нашої ери, й далі, у I тисячолітті ери нашої й іще далі, – від трипільців. Як би спадкоємців не обзивали-називали не дуже гречні сусіди – гіпербореями, кіммерійцями, скіфами, чи сучасні дослідники – “ямниками”, “катакомбниками”, “зрубниками” – то одна етнічна людська спільнота.

НАЙБІЛЬШИЙ НА ДНІПРІ
Острів Хортиця

Вивченням Хортиці я займаюсь упродовж мало не пів століття. Не лишень за книжками (до речі, наукових джерел про Хортицю – кіт наплакав), а шляхом безпосереднього спілкування з Островом. Свого часу, за погодженням із керівництвом заповідника, упродовж 14 літ мав у плавнях сторожку (сам доставив із материка будівельний вагончик та відповідно обладнав), ув якій залишив 1290 днів і 568 ночей власного життя. Офіційно працюючи в різних газетах і підпрацьовуючи у заповіднику лісником на пів ставки, а пізніше 2,5 роки очолюючи заповідник, я, обходивши всю Хортицю уздовж і впоперек, обмацав і промацав її своїм серцем. Тож переконаний: це не мілітарна твердиня і тим паче не розважальний майданчик, а Храм Просто Неба. З яким настроєм не відправлявся б на Хортицю, нерідко на грані відчаю, – ступивши на землю Острова, вмить, заспокоююсь, врівноважуюсь, а згодом навіть повнюся силами.

Хортиця зцілює – це поза всілякими сумнівами. І тут немає нічого надуманого, містичного. Будь-який шматочок суші, оточений водою, – уже цікава, своєрідна територія. Насамперед, тим, що всі процеси там відбуваються дещо не в такому ритмі, як на материку. Там інші магнітні поля, позаяк усе довкіл омивається водою, до того ж в основі Острова – граніти і гнейси, породи, що відрізняються від вапнякових та черепашникових каменюк не лишень структурою, а й фізичними та енергетичними властивостями. Тож і маємо ув особі Острова – надзвичайний дарунок Божий. Спеціально для України.

Та чи цінуємо ми його? Втім...

Як було мені приємно, а за Хортицю відрадно й радісно, коли моє сприйняття Острова підтримали й почали розділяти вчені. Зокрема, доктор філософських наук (тоді він іще був кандидатом), старший викладач кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету “Києво-Могилянська академія” Юрій Завгородній ув одній своїй книжці сказав:

“*Археологічні дослідження 1990-х років докорінно змінили існуюче уявлення про Хортицю. Якщо раніше острів вважався історичною пам’яткою, пов’язаною головним чином із запорозьким козацтвом, то після археологічних досліджень, завдяки яким на Хортиці було виявлено і реконструйовано низку святилищ доби бронзи, він став сприйматися островом-святилищем сакральним топосом, витоки якого сягають щонайменше III-II тис. до н. е.*”

З ДНА САРМАТСЬКОГО МОРЯ
Кам’яна Могила

...Відкрилися печери й гроти з візерунками й малюнками. Не вельми масштабні, та все ж. А вже за візерунками й малюнками: солярні знаки, зображення людей (як жінок, так і чоловіків), биків, бізонів, мамонтів, коней, птахів, оленів, риб, лева, дракона. Не тільки окремі малюнки, а цілі сюжети: полювання, злягання, чаклунство. Вражаюче виглядають візок (гарба?) запряжений волами, сцени стрільби з лука, суденце під парусом, колісниця (існує думка, що це найдавніше зображення колеса у світі). Малюнки “сипалися” справді, мовби з рога достатку – зі “стін” печер і гротів, з окремих брил що лежали на “долівці” навіть з окремих камінців. А ще – жіночі фігурки з того ж піщаника, скульптурки тварин.

Шістдесят п’ять гротів і печер, три тисячі брил. Тисячі й тисячі найрізноманітніших зображень. Хто б не заглядав сюди (звісно, з фахівців відповідного профілю), усі в один голос стверджують, що такого не стрічали ніде в світі.

Вражаюча система гротів і печер... Так це – із відкритих на сьогодні. А їх, припускають, має бути вдвічі більше. Проте далі звільняти порожні закутки від піску не зовсім безпечно – може трапитись обвал. Але вже з того, що відкрилося за мало не століття досліджень, можна сказати впевнено: Кам’яна Могила – унікальна пам’ятка. Не можна виокремлювати – тільки древнього мистецтва, лишень історії писемності, або ж виключно сакральності, космогонічних уявлень... Це – комплексна, багатолика пам’ятка, в основі якої сакральність. Усі зображення на брилах підпорядковані сенсові Життя. З часу, коли Могила опинилась у полі граничної уваги людей (12-10 тисяч років років тому) й упродовж тисячоліть, вона сприймалась як місце поклоніння Вищим Силам.

Рано вранці 24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення рашистів на нашу землю. Вже за добу всесвітньо відома Кам’яна Могила опинилась під окупантами. За одинадцять наступних місяців орки підпорядкували її так званому федеральному музею-заповіднику “Херсонес Таврійський”, що в Криму.

СХОДЖЕННЯ
Говерла

Не знаю, хто й коли назвав найвищу нашу гору Говерлою, та як її побачив уперше взимку, звісно, відчув захват. Від гігантської копиці... снігу. Яка не здавалася ані холодно-крижаною, ані, звісно, теплою, зате якоюсь доброзичливою, навіть доступною, своєю. Й оця її усталена назва розпростувалась, починаючи од прихованого лісом підніжжя, через вершину й на протилежний бік, знов до, укутаного лісовою смугою підніжжя:

г-г-о-о-В-в-е-р-л-а...

Назва так пасувала вершині, вона ніби гладила її, тож обидві, як наче з’явилися разом. Отоді, ще 25 мільйонів року тому.

Навесні гора, звільняючись од снігу, сіріла, темніла, потім зеленіла.

Сама ж гора, як свідчать геологи, складається із пісковиків та конгломератів (кам’янистої суміші)... Зі східного боку протікає річечка Прут. Підніжжя і початок схилів покриті буковими й смерековими тощо лісами, далі чагарникові пустища, луки, помережані кам’яними осипищами. А з висоти 1500 метрів починаються субальпійська зона колишніх пасовищ – полонини. Загалом усе це складає територію Карпатського заповідника (з боку Закарпатської області) та Карпатського національного природного парку (Івано-Франківщина). Статуси достатні, аби вважати, що Гора перебуває під надійною охороною, що держави, що нас усіх.

Чи так воно?

ВОЛЯ ВОЛЬНИЦЯ
Дике Поле

Кажу Степ, а думаю про наші дорогоцінні залишки... Асканія, Хомутовка, Стрільцівка, Провалля, Кам’яні Могили... Мешканець Північної Америки називає степ прерією, Південної – пампою, австралієць – даундлендом, іспанець – досьєртосом, войовничий угорець-мадяр – пустою, і до жодного з цих видів ландшафту наш тарпан не має жодного стосунку. Бо він – винятково дитя Степу, Дикого Поля. Останній із вільного кінського роду і загинув десь отут, неподалік містечка Асканія Нова.

80-ті роки XIX століття... Цивілізація стрімко наступала на Степ, ув якому тарпанові місця не лишалось. Колись вільний коник, завжди утікав од людей, а тут якось до обійстя одного селянина прибилася незвичайна кобилка.. Прижилася. Навіть лошатко привела од свійського жеребця. Та одного разу, коли була запряженою у візок, побачила ковиловий розлив і голосно заіржала. Розірвала упряж, розтрощила голоблі, вибила собі око, та все ж утекла. Вночі прибігла до садиби, та лиш для того, щоб забрати з собою рідне лошатко. І забрала! Люди кинулись переслідувати обох, та все кінчилося трагічно. Кобилка зламала ногу, потрапивши нею в нору байбака і на очах у людей померла...

То був рік 1889-й. Більше Степ вільних тарпанів не бачив. Асканійськими просторами зараз бігають дикі коні Пржевальського – віддалені монгольські родичі таврійського тарпана.

Десь тим же часом позначився і справжній присмерк Дикого Поля.

Дзвенить добром – “Нащадкам на згадку”

Валентина СЕМЕНЯК,
м. Тернопіль

Коли моя пам’ять торкається світлого імені письменника з Бережан, що на Тернопіллі, Василя Савчука, то на думку спадають слова Володимира Яворівського з його публіцистичної радіопередачі, які давно стали крилатими: “Що ж ми за народ такий?”. Написати про бережанця є інформаційний привід – нова незвична книга. Але… почну здалека.

На зорі нашої Незалежності Василь Савчук написав драматичну поему “Кривавий тан”. Крига скресла, стало вільніше дихати. Тож першим ділом письменник пішов до місцевого театру (нині – Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т. Шевченка), аби там взяли до опрацювання текст і оприлюднили його у сценічному форматі, себто на сцені. Взяти поему – взяли, але при тім натякнули, мовляв, у державі криза, немає фінансів, мусимо насамперед ставити “касові” вистави. Пригадую, згадував про це пан Василь із відчутним невимовним болем і сумом в очах. Минуло тридцять років і “Кривавий тан” матеріалізувався, став об’єктивною реальністю у бутті нашої країни. На жаль.

Але поет продовжував невтомно працювати. З-під його пера одна за одною, немов пташата, які випурхують з гнізда і летять у піднебесся, йшли помежи люди книги – різножанрові, різнотематичні: публіцистичні, краєзнавчі, художні (поезія, драма, гумор і сатира). Чого лишень вартий “Триєсірний Ґеньо з Трої”! За результатами “Степанової весни–2019” Василь Савчук став лавреатом Всеукраїнської літературно-мистецької премії “В ім’я добра” імені Степана Олійника (м. Одеса).

Від його ліричних поетичних збірок теплішає на серці. Образне бачення світу в кожного поета своє і незбагненне. Саме воно формує його стиль і почерк. Це тільки в нього квіти рясту здатні мити деревам ноги, трава – фарбувати себе в зелене, а слова – брунькуватися, вишня у нього сміється, скрипалять бджілки, крапелинка дощу обіймає засохлу грудку... Мені здається, що, читаючи ці рядки, розм’якне найчерствіше у світі серце.

А ще є у Василя Савчука й такі поетичні рядки: “Тож працюймо, допоки змога, // Щоб дзвеніла добром дорога”. Гарний епіграф до життєвої стежки кожного з нас. Вдивляючись ще раз у назву книги “Росинки з дарованих стежок”, у слові “росинки” побачила поміж буквами ще одне слово – Син. І подумалось: добрий син у доброї матері. Це про Василя Савчука, доброго краянина із берегів Золотої Липи. Майбутній письмак, як любить казати поет Ігор Фарина, прийшов у цей світ на берегах славної річки. А назва говорить сама за себе, бо навіює інші славні слова, які були притаманні бережанцю: спокій, мудрість, виваженість, працелюбність, скромність, терплячість, доброзичливість, аристократична шляхетність, дивовижна залюбленість у рідний край і рідне слово, а відтак – щоденна і ретельна праця на благо життя-ріки, аби не замулилося, аби наповнювалося чистим і відбірним сріблом-словом... Сумно усвідомлювати – віддаленів від нас письменник, пішов у засвіти посеред нуртування весняних соків.

На моїй книжковій полиці багряніють “Пізні чорнобривці” – остання прижиттєва книжка письменника.

До другого розділу збірки увійшли акровірші, де перші літери кожного рядка прочитуються згори вниз, утворюючи якесь слово. У даному випадку – ім’я та прізвище відомих особистостей. Цей літературний жанр не з легких, бо вимагає особливої концентрації розуму, думки та інтуїції. А ще відповідних знань та обізнаності про творчість тієї людини, про яку пишеться. Савчуку виявилось це під силу, у нього їх аж 43, які він означив терміном сильветки-акровірші. Наскільки я розумію, це авторський жанр. Досі таке письмо не зустрічала. Від того й читання набуло особливого й утаємниченого “чину”. (Сильветка – слово французького походження, означає коротку і стислу характеристику особи, переважно митця). Перші сильветки-акровірші поет присвятив українським світочам – Тарасові Шевченку, Івану Франку, Лесі Українці, Ліні Костенко, Дмитру Павличку. Решту – мистцям нашого краю.

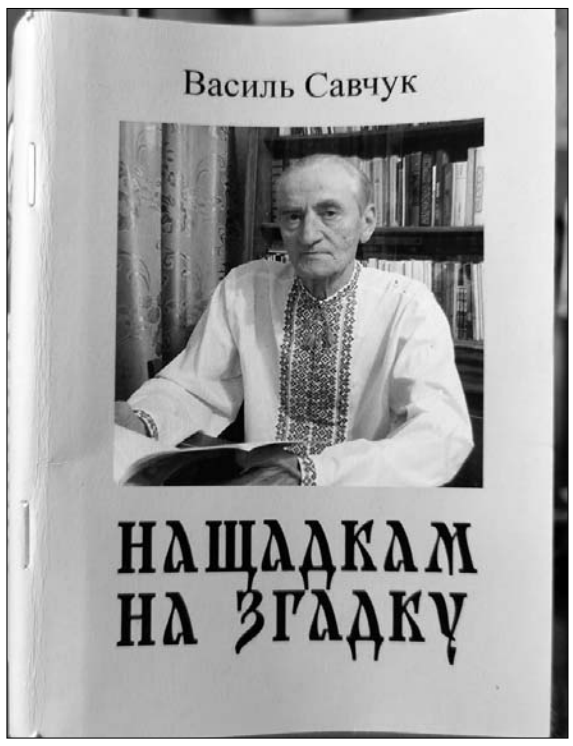

А нещодавно стараннями духовного побратима, письменника з Одеси Олекси Різниківа у видавництві Анатолія Коваленка вийшла друком невеличка за об’ємом, але вагома за змістом знакова книжечка Василя Савчука “Нащадкам на згадку”. Вона стала своєрідним продовженням вже згаданих “Пізніх чорнобривців”, адже акумулювала у собі акровірші-присвяти видатним людям та друзям автора, а також скоромовки для дітей. Певно душа поета заздалегідь у такий спосіб прощалася із близькими і далекими друзями, з колегами. І сьогодні, коли світла Душа Василя Савчука зоріє нам з небесних просторів, “Нащадкам на згадку” сприймається в особливий спосіб: як тяглість поколінь, як нагадування про непроминальну пам’ять, про теплі і дружні стосунки, які треба берегти у серці, про велич Слова, яке від початку було у Бога.

Зачином до збірки, так само як і в попередній книжці, є акровірші з посвятою Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Лесі Українці. А ще іншим світлим постатям, які своєю правдивою життєвою позицією, добрим жертовним справам стали міцним підмурівком у справі розбудови незалежної будучини нашої багатостраждальної України. Серед них образ майстра-самоука із села Лапшин Василя Бідули, котрий першим на Бережанщині створив пам’ятник Тарасові Шевченку, який встановили у селі Жуків (1911). Те саме село, про яке відомий український письменник Богдан Лепкий написав “Казку мого дитинства”. І той пам’ятник не раз руйнували всі три влади, які окуповували цей край.

Вписати в душу образ Кобзаря”, –
А тільки так його вживити в камінь! –
Світилась в майстра дума, як зоря.
Инак змаліла б замислу гора, –
Льос так велів гарячими вустами.
Бунтівний дух Пророка і Співця,
І біль його, і гнів, любов і віру
Доглибно записала в камінь сірий
Уява Василевого різця.
Любов свята цей пам’ятник створила. –
Аж трьом катам його здолать було
несила.

Читаючи ці посвяти, читач відкриє огром і велич досі невідомих і відомих імен, як от світлої пам’яті Посла до цісарського крайового парламенту у Відні, улюбленого народного трибуна Тимотея Старуха, січового стрільця Василя Вишиваного, письменниці Іванни Блажкевич, творців “Журавлів” Богдана і Левка Лепких, редакторки журналу “Литаври”, поетеси Олени Теліги, Президента Української Головної Визвольної Ради Кирила Осьмака, авторки віршованої поеми “Маруся Чурай” – Ліни Костенко, автора “Гранослова” – Дмитра Павличка, народного артиста України – Дмитра Гнатюка, співачки в діаспорі Квітки Цісик. Серед сучасників ціле гроно імен: академік НАПН України, активний дописувач просвітянської газети Георгій Філіпчук, поет Володимир Базилевський, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” Павло Мовчан, письменники Любов Голота та Адрій Содомора. Цей список довгий. Його палкі акрорядки присвячені також новітнім воїнам героям-захисникам: бережанцям Віталію Скакуну, Руслану Рудічу. Поетам-краянинам – Миколі Базіву, Зіновію Кіпибіді, Юрію Заяцю, Оресту Чоловічку, критикині Тетяні Дігай, доктору мистецтвознавцю Олегу Смоляку, поетам Володимиру Кравчуку і Богдану Андрусяку, письменниці Жанні Юзві, романістці Ніні Фіалко, літераторці Стефанії Білик та багатьом іншим.

Не можу не згадати шанованого мною письменника Олексу Різниківа, двічі репресованого. З ним познайомилась у 2013 році на Всеукраїнському загальнонаціональному конкурсі “Українська мова – мова єднання”. Ось як він красно пише у передмові до видання: “Я обіцяв Василеві видати цю книжечку. Він прислав мені друкопис, де зі своєю толерантністю поставив два моїх сонети першими. Хай пробачає мені, але я їх переставив у кінець... Мої телефонні розмови з Василем починалися піснею, яку я співав Василеві, а він мені підспівував:

Як з Бережан до кадри січовики манжали,
То краялось серденько із горя і печалі,
То краялось серденько хорунжого Осипа,
Як нам з очей зникала та Золотая Липа...

Ці акровірші, – каже пан Олекса, – це такий ужинок з Василевої ниви, що просто диво!”.

А для мене диво те, що знайома з обома цими величними постатями і що маю можливість торкатись до їхнього Словотвору.

“Мова – душа народу!”

Богдан ЗАЛІЗНЯК,
член НСПУ і НСЖУ

Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою (МІОК) Національного університету “Львівська політехніка” провів унікальний захід – розмову “Жива мова від Андрія Содомори”.

Андрій Содомора – перекладач, письменник, професор класичної філології Львівського національного університету ім. І. Франка, кандидат філологічних наук.

“Андрій Содомора – людина, до чиєї мови хочеться прислухатися затамувавши подих... Він завжди тонко відчуває світ і слово, він здатен помічати глибинне навіть у, здавалося б, звичному і буденному, – читаємо в прес-анонсі заходу МІОК. – Зустріч із Майстром – нагода проговорити насущні та водночас вічні питання. Чи втрачаємо ми автентичність своєї мови? До чого й до кого маємо бути уважнішими? Як впливає на сьогодення і його відтворення в мистецтві теперішня війна?”

Після вітального слова першого проректора “Львівської політехніки” професора Олега Матвійківа до присутніх звернувся **Андрій Содомора**: “Мені приємно. Хвилююся. Не завжди кажеться те, що хочеш сказати. Не знаю, з чого почати... Ішов Львовом десь рік тому, здається, вулицею Стефаника. Зацвів бузок. В голові: “Зацвів бузок...”

Серце болить. Чекаємо на Перемогу.

Про мову не говоритиму. Хіба що найважливіше.

Вся біда в тому, що між українською і російською мовами є велика різниця, але в тонкощах, дрібницях.

Мова – душа народу, отже, тонке. А нам треба йти важкою стежкою. Це – дуже тонка справа, делікатна.

Якою ж мовою говорив Сковорода?.. Легкою стежкою ніхто не йшов.

Мова – душа народу. Працює на серце. Щоб ми спілкувалися на рівні серця й душі.

Я б поезію назвав “космос”.

“Спочинку кращого немає...” (*цитує вірша. – **Б. З.***). Ось вам жива українська мова. Спілкування людини з Божою красою.

Зразковий стоїк – Іван Франко. Він працював, як віл. Франко ніколи не відділяв себе від народу.

Дещо свого прочитаю. Поезія – це моя друга любов. Термін “українство” – цвітка для мене. (*Читає поезію. – **Б. З.***). ... Останнє слово – “я”.

Античний гумор сьогодні ми не вловлюємо. Ми відійшли від інтелектуального гумору.

Наша доба – це розв’язність. Зразок стриманості – Григорій Кочур. Античність любила стриманість. Середину планую – античне правило.

Сенека: “Поспішаю до мене, але – поспішай до себе”. Я став на стежку – “до себе”.

Роман Федорів говорив: “Пишіть!”. Починав і закінчував Горацієм і Овідієм. Горацій – це величезна тема. Шевченко і Овідій – два великі приятелі, Горацій – зі мною все життя. Головне: дати людині зрозуміти, що повнота життя буде, коли вона усвідомить, що людина – смертна.

Чекаю на дитячу книжку “Забави зі словом”.

Читати – це по-читувати, шанувати. Багато в нас бур’яну – з інших мов.

Я – не песиміст, я – реаліст. Мовна практика – це мовне мовлення.

Сьогодні кажуть: “Давай почуємо!” замість “Послухаймо!”.

З вдячністю звернулася до Андрія Содомори директорка МІОК **Ірина Ключковська**: “Дякую, що ви погодились на зустріч. Мені пощастило особисто спілкуватись з паном Содоморою ледь не щодня, вловлювати глобальні сенси. Це були не діалоги, а монологи. Так народилась ідея публічної зустрічі.

Ми почули живу мову від Содомори, занурилися в його живе слово. З глибокою людиною маємо справу.

Содомора щодня дарує нам стежку в античні часи. Ваші переклади Сенеки в мене на столі. Дякую видавцям, що їх видали.

Наступне, що в мене в душі, – чутливість Содомори до того, що його оточує, до всіх процесів, що довкола нас.

Є безліч речей, на які ми не звертаємо уваги. А в Содомори є третє око!

Його мова дихає Україною, тож Україна теж має дихати нею.

Для мене Содомора належить до тих, хто формує середовище. Дякую за те, що ви сьогодні з нами, за те, що олюднюєте нас”.

Андрій Содомора: “Я відчуваю прихильність всіх і не можу не віддячити. Вагу має слово премногу.

Нам треба рятувати усмішку – диво дивне. Ми зневажаємо сльозу. Добро йде проти зла”.

Після того, як ведучий Назар Данчишин подякував видавництву та Василю Габору за видання багатьох книг Андрія Содомори, в тому числі перекладів, пан Андрій відреагував: “Видавництво “Літопис” мене підтримує. “Наодинці зі словом” – вийшла щойно. “Під чужою тінню” – роман, що має вийти”.

“Генія місця” (як назвали присутні Андрія Содомору) привітали головний редактор порталу “Збруч” Орест Друль, журналістка Тетяна Вергелес і літературознавець Данило Ільницький.

“Сьогодні людина націлена на дороги і втрачає своє життя... Є частина молоді, яка вважає, що треба бути славним. А для мене важливо, щоб люди були душевними”, – вважає Андрій Содомора.

Переконаний, що й сам Андрій Содомора – душевна людина. Берімо приклад з його життя, творів, з його ставлення до мови.

Вітаємо Павла Мовчана з Днем народження! Многая літа і нових творчих успіхів!

Павло МОВЧАН: “Шевченко став оптикою, повітрям, щитом і мечем народним, національним кодом, паролем. Він для України – все”

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Не мислю проєкту “Тарас Шевченко в творчій долі видатних письменників і художників” без статті про великого українця Павла Мовчана. Поготів, що спеціальних публікацій у такому ракурсі, здається, не було.

“Тема “Шевченко в Москві” чітко вписується в контексти сучасного шевченкознавства”

Познайомився з Павлом Мовчаном на початку цього століття, коли працював (з 2001 року) генеральним директором Культурного центру України в Москві. Про наше духовне зближення гарно свідчить його напис на подарованій мені в березні 2005 року дивовижно глибокій книзі роздумів “Витоки” (2004): “Дорогий Володимире! Радий, що ми з одних витоків і душевно перегукуємось”. У той час писав книгу “Тарас Шевченко: “Моє перебування в Москві””, що побачила світ у 2007 році. На моє прохання Павло Михайлович прочитав її в рукопису і подарував мені невелику, але блискучу, дорогоцінну Передмову, насичену нищівними оцінками московщини.

Не промину процитувати початок цього прецікавого й мудрого есею, написаного понад півтора десятиліття тому:

“Ефект впізнаваного діє на нашу підсвідомість на рівні стереотипів: здається, ми все знаємо про той чи інший об’єкт, ту чи іншу особистість. Ми вимовляємо “Шевченко” – і сума знань про нього немов вичерпується його іменем. Ми кажемо “Петербург” чи “Москва” – і постає вся сума негативів, історичних кривд, упослідженості і сановної самовтіхи, кар’єрності і самодостатності, столичності і провінційності в цих двох імперських погніздов’ях...

Десятки, сотні разів я особисто під час навчання в Москві[1] сновигав столичними вулицями імперії, не замислюючись, що до цього гідроніму, помноженого на топонім, причетне не одне покоління моїх однокровців... Коли болотяний дух “московщини” запанує на цих пагорбах, подивує європейців та навіть злякає безглуздою азіатською жорстокістю, загумінкуватістю, безоглядним свавіллям, – коли до освіченості ставлення вороже, коли прислів’я “Кто по латыни научился, тот с правого пути совратился” стало найвищим аргументом на користь православ’я... Дійсно, саме з України наука прийшла до Москви...”

Павло Мовчан однозначно підтримав “авторські інвективи на адресу новітніх московських “користувачів” і тлумачів історії”, які безсоромно спотворюють реальні факти, зафіксовані в історичних джерелах, на догоду неоімперським тенденціям і сентенціям, перетрактовують історію Москви. Вкрай важливим було схвалення великим українцем стратегічного замислу Культурного центру про видання серії книг, у яких “українська присутність у Москві впродовж її історії має бути висвітлена на рівні наукових знань об’єктивно і неупереджено”.

Мовчан особливо вчасно наголосив на необхідності “суттєвого доповнення портрета визначальної нашої національної постаті – Тараса Григоровича Шевченка, вписавши його в ширший просторово-часовий контекст”. За його словами, тоді “стає зрозуміло, чому саме над Москвою-рікою стоїть гранітний Тарас, в устах якого запеклися слова: “За що скородили списами / Московські ребра?? Засівали, / І рудою поливали... / І шаблями скородили. / Що ж на ниві уродилось??!”“

Як і Микола Жулинський, Павло Мовчан озвучив думку про те, що на початку XXI століття пропонована тема набула, сказати б, екзистенціально-духовного смислу: “...Такі малодосліджувані сторінки, як “Шевченко в Москві”, є результативними та важливими для нас, вони чітко вписуються в контексти сучасного шевченкознавства”. Ця сильна й впливова підтримка спонукала мене за півтора десятиліття здійснити в Москві науково-дослідницьку роботу, в тому числі в архівах, яку нині й віднині виконати було б уже неможливо; шевченкознавчі праці були удостоєні у 2009 році Національної премії України імені Тараса Шевченка. Невдовзі на велелюдному зібранні патріотичних українців у Культурному центрі з нагоди приїзду до нас Павла Мовчана я сказав таке: “Вдячний, що саме Всеукраїнське товариство “Просвіта” висунуло мою працю на здобуття Шевченківської премії, не лише від себе, а від усього колективу Центру, тому що нагороду такого високого рівня не сприймаю як особисту заслугу”.

Загалом ми видали в російській столиці понад 20 українознавчих антимосковських книг українською мовою. 2010 року Культурний центр України здобув статус Національного.

Павло Мовчан і Володимир Мельниченко. 2013 р.

Мені запам’яталися Мовчанові слова про творчих українців, які спонукані важливим духовним стремлінням: “Показати реальність безмежної тривалості нашої душі, яка причетна до визначальних в нашій науці імен, подій, часу та простору. Душа формується і далі, порушуючи докази своєї причетності до великого масиву, який зветься Україною”.

“Струна, що потята на двоє, на троє, хай кличе і мертвих до бою, до бою!..”

У згаданій Передмові є неперевершений шевченкознавчий висновок Павла Мовчана, який процитую повністю: “Ознайомившись з працею автора, ми починаємо усвідомлювати, що постать нашого Генія ще не достатньо вивчена, що його спадок, в т. ч. “Журнал” (щоденник Шевченка), потребують нового прочитання. Надто багато силових ліній фокусуються в ньому. Фундаментальні дослідження і масштабні узагальнення – все ще попереду”.

Оскільки в згаданій книзі короткий московський період (березень 1858 року) Шевченкового Щоденника прокоментував, здавалося б, вичерпно, спочатку не сприйняв огрому Мовчанового замислу. Досі не знаю, чи був у Передмові натяк і на мою персональну участь у його реалізації, але згодом взявся за фундаментальну працю “Нове прочитання Щоденника Тараса Шевченка. Авторський коментар”, яку завершив аж через десять років... І вже під час нелегкої і щасливої роботи кілька разів дякував Павлу Михайловичу, що допоміг узяти її на плечі...

До речі, результати коментування поетового Щоденника багато разів публікувалися в тижневику “Слово Просвіти”. У процесі роботи здавалося, що Павло Мовчан іноді дещо мовчазно підказує. Скажімо, в емоційному, душевному зануренні в Шевченковий Щоденник уперше використав поезії великих українців Івана Драча, Ліни Костенко, Андрія Малишка, Бориса Олійника, Василя Симоненка, Василя Стуса... На цей шлях мене несподівано поставили саме поетичні рядки Павла Мовчана, коли, коментуючи найперші записи в Щоденнику в червні 1857 року, виявив, що Тарас Шевченко зробив їх... гусячим пером: “А писати охота страшенна. І пір’я є застругані”. Відразу згадалися вже кілька десятиліть бережені в пам’яті хвилюючі слова з поеми Мовчана “Про Т. Г. Шевченка” (1973):

От коли б знов огонь добути,
спіймати знов високу мить,
допоки на дорозі сутінь
й перо неструганe скрипить...

Або інший приклад. У квітні 1858 року Шевченко згадав у Щоденнику про те, що скульптор Петро Клодт працював над пам’ятником царю Миколі I. Коли в червні 1859-го “монумент неудобозабываемому” відкрили, Шевченко був в Україні. Що він подумав, уперше побачивши пам’ятник на Ісаакіївській площі?

Розвій з-перед очей те кам’яне чоло,
Де віддзеркалились і муштра,
й каземати...

Це – Павло Мовчан у вірші “Т. Г. Шевченко перед пам’ятником Миколі I” (1980). Краще не відповісти.

Гостро згадалися Мовчанові рядки, коли в червні 2005 року в Москві відкрили помпезний пам’ятник Олександру II, на якого в листах до Тараса Шевченка покладали даремні надії навіть Микола Костомаров (“цар... не забороняє нам нашої мови”) та Пантелеймон Куліш (“він любить нас, він йме нам віри...”). Саме за нього було прийнято сумнозвісно-злочинні Валуєвський циркуляр (1863) та Емський указ (1876), спрямовані проти української мови й культури...

А тепер одкриймо знову поему “Про Т. Г. Шевченка”, в якій Павло Мовчан, як ніхто, переповів-увічнив Шевченкове молитовно-катарсисне звернення до Бога:

Згасали ремства і прокльони,
холов язик, вщухала мова...
І в ніч глуху, стоповерхову
високий піднімався крик:
“Царів, кровавих шинкарів
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй”.

І там само у поета-філософа Мовчана читаємо від імені Шевченка й від нього самого:

– Перезимуєм ще. Пересумуєм якось,
загостримо перо об пам’ятний граніт;
і з вистражданих сліз, щоб більше вже не плакать,
окривджений царем, ще виворожим світ.

Можете сприйняти як учора сказане про грядущу воєнну зиму чи – давно й назавжди написаний пророче-ворожильний спів про неминучу перемогу над імперсько-російською кривдою. Втім, у Павла Мовчана й ремінісценції на Шевченкові теми звучать так, ніби зафіксовані навічно. Пам’ятаєте вірш Кобзаря “Ой чого ти почорніло...” (1848) про тяжку битву козацького війська з поляками у 1651 році під Берестечком, що значною мірою потягла за собою фатальне підписання Переяславської угоди у 1654-му?

Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили.

Вчитаймося в поезію Павла Мовчана “Ремінісценції” (1992):

Хай душі поснулих і там, в потойбіччі,
почують розпачливий голос на Січі.
Струна, що потята на двоє, на троє
хай кличе і мертвих до бою, до бою!..[2]

Значно раніше видатний український поет пророче сформулював карбоване звернення до тих, хто в грозові, воєнні для Батьківщини часи фактично кличуть заховатися в блаженній, душевній, бездіяльній рівновазі:

Супокій – святеє діло
В супокійнії часи,
Та сли в час війни та бою
Ти зовеш до супокою –
Зрадник або трус єси.

“Кожне моє перебування в стінах Українського дому занурює мене в далекі часи наших національних геніїв і часи близькі, коли можна перегукуватися з великими українцями-сучасниками”

Загарбницька російська війна проти України не перекреслила роботу Національного культурного центру України в Москві, а навпаки, по-новому висвітлила й особливо наголосила на історичній необхідності діяльності таких центрів, які є духовним уособленням незалежної України за кордоном, у всіх цивілізованих країнах світу.

Візити Павла Мовчана до Культурного центру, як і вся діяльність установи, ретельно документовані, і цей дорогоцінний матеріал опубліковано. Цитую дослівно розповідь про приїзд до нас Павла Михайловича восени 2010 року:

“У Національному культурному центрі України в Москві голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України, поет, драматург, перекладач, народний депутат Павло Мовчан презентував 57-серійний науково-публіцистичний телесеріал “Логос” (режисер-постановник – Дмитро Ломачук)[3], присвячений витокам та розвитку української культури, звичаїв, обрядів, мови, писемності з часів Трипільської доби до сьогодення[4]”.

В інтерв’ю для Культурного центру Павло Мовчан відповів на запитання, чому саме Слову він вирішив присвятити свою грандіозну працю, розпочату в 1990-х роках, в основі якої лежать його книги: “Слово народжується в глибині нашого єства, значить, воно є світоглядом. А світогляд дається Богом. Друкуючи першу книгу ще за радянських часів, я назвав її “Мова – явище космічне”, маючи на увазі, що це явище Господнє. Мова – це не просто ідентифікація народу, а значно більше... Все життя досліджую процеси, які переконують мене, що мову знищити неможливо...”

За висновком Павла Мовчана-мислителя, Людина формує Слово, і Слово, в свою чергу, формує Людину: “Слово такою ж мірою давнє, як і сьогочасне, в ньому конденсується національна енергія... Тому українська мова є гігантською акумуляцією енергії, яку необхідно задіяти в сьогодення”[5].

Виступаючи в Українському домі, Павло Михайлович говорив: “Як і Слово, образ України формувався довго на генному рівні. Ми стаємо українцями задовго до появи на цей світ. Інакше б не вимовляли властивих тільки нашій мові літер. Мова є першообразом, що робить українця українцем... Перебуваючи тривалий час у бездержавному стані, ми рятувались завдяки генному ресурсу. І він, на щастя, невичерпний. Тому всі спроби нас асимілювати – приречені...”

“Російська імперія завжди існувала за рахунок українського ресурсу. Та й кадровий потенціал Союзу будувався на українському інтелекті... Біда сьогоднішньої Росії полягає в тому, що тут відроджують велику імперію, а не велику країну...”

Продовжую документальну розповідь про перебування Павла Мовчана у нас: “Але фільм був не єдиним дорогоцінним подарунком. Павло Михайлович привіз до Москви ще й “Великий тлумачний словник сучасної української мови”, виданий Інститутом української мови та Інститутом мовознавства НАН України і Всеукраїнським товариством “Просвіта” імені Тараса Шевченка у 2009 році, який відразу зацікавив постійних відвідувачів бібліотеки Центру та журналістів, присутніх на презентації. А душевності вечору надали вірші Павла Мовчана з нової збірки “Ти...”, зрозуміло, у виконанні автора”.

Приїзд Павла Мовчана наприкінці вересня 2013 року співпав зі 147-ю річницею з дня народження Михайла Грушевського, і голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка мало не з потягу поїхав до храму Архистратига Михаїла, де разом із колективом Культурного центру відстояв панахиду по Михайлу Сергійовичу. До речі, сам факт організації нами панахиди по найстрашнішому для московитів ідеологічному ворогові, який звільнив українців од “песього обов’язку” перед Москвою, був історично надзвичайним і неповторним... Дорогий гість поклав квіти до меморіальної дошки Михайлу Грушевському, встановленої 22 серпня 2003 року на будинку (вул. Погодінська, 2/3), де він мешкав на початку 1930-х років (у 2014 році варварськи знищена).

Павло Михайлович був дуже схвильований, адже він якраз реалізував у Києві новий великий проєкт “Історія України за Грушевським”, у рамках якого разом із режисером-документалістом Юрієм Івановим було відзнято вже сім кіносерій...

Ввечері мені випало відкрити зустріч патріотичних українців із Павлом Мовчаном. Наведу дослівно сказане тоді, бо це безпосередньо стосується нашої теми:

– Павло Мовчан абсолютно суголосний із Культурним центром України в Москві. По-перше, він стояв біля витоків нашої діяльності, допомагав нам у нелегкі моменти роботи. По-друге, Павло Михайлович очолює Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка, яке проводить значну роботу з пропаганди творчості поета, української культури і духовності в Україні та за її межами.

– Роздуми Павла Мовчана про Кобзаря наштовхують мислячих шевченкознавців на нові наукові пошуки та узагальнення. Нагадаю його слова про Шевченка, написані майже тридцять років тому: “Він став оптикою, повітрям, щитом і мечем народним. Він став національним кодом, паролем. Він для України – все. Його досить і для почину, і для чину, для безмежних продовжень. Україна – його Голгофа, воля ж – його хрест. Він розіп’ятий був за свою вітчизну, і воскрес через неї. У світовій літературі немає рівного йому, – ці слова обумовлені не чванством, не пихою... немає рівного в оскарженні кривди, розтоптаної людської гідності, в достеменній глибині людського горя. Всенародний біль – в ньому, драматизм віку – в ньому... Допоки існуватиме на землі кривда, допоки нехтуватимуть людською гідністю, допоки сльоза сушитиме очі, його закличне, вогняне, ніжне, щире, сердечне слово відлунюватиме у душах покривджених і кривдників”.

– Таке філософське бачення Павлом Мовчаном Шевченкової присутності в нашому житті багато важить нині для біографів українського Кобзаря. Між іншим, хочу сказати, що важко знайти іншого, крім Мовчана, поета не тільки в українській, а, може, й у світовій літературі, який був би настільки філософічним за своєю суттю. А ще – в його поезії ім’я Господа присутнє іманентно. Не нав’язане поетичними рядками, а виходить зсередини, з його душі.

В світлім сяєві Христос
Пильно дивиться крізь тебе
Хрест накреслений на небі.

Можу нині повністю підтвердити свої слова, сказані десять років тому... В інтерв’ю, даному тоді в Культурному центрі, Павло Михайлович зауважив щодо поетичного труда: “Ти – творець мелодії. І якщо не володієш інструментом, будеш просто перебирати струни та ніколи не видобудеш мелодії. У поетичних словах повинно заломлюватися все те, що людина осмислює. Нащо тоді писати? Якщо задля амбіцій, воно все зотліє, а якщо присутнє осмислене, то залишиться назавжди”.

Поетичне осмислення світу Павлом Мовчаном залишиться назавжди. За точною оцінкою великого українця Івана Дзюби, “і проблематика, і образність поезії Мовчана закорінені в житті та духові нашого народу – не поверхнево, глибинно”.

Того вересневого вечора він прочитав аудиторії поему “Степ” із збірки “Осереддя” (1989), за яку разом із збіркою “Материк” (1991) отримав у 1992-му Національну премію України імені Тараса Шевченка. Пронизливо-філософський твір відгукнувся в моєму серці, здавалося, несподіваною ремінісценцією з Шевченковою “Розритою могилою”...

Цей степ святий – господня длань
відкрита,
з якої видно все заздалегідь:
минувшина зґвалтована, розрита,
змілівши, щезне у кінці століть...

В інтерв’ю поет розповів, що концептуально поема відповідає його наголосам на великих проєктах Господніх, космічних, які стосуються всіх і вся на цій землі...

А в збірці “Материк” є дивовижно-вимогливий вірш “Пам’ятати?..”

Бо давалась пам’ять, мабуть,
не для того,
щоб в’язати дати: де, коли й для чого?
Власного не знати? З слова жить
чужого?
На очах з пов’язки виторочи нитку,
придивись пильніше до свого відбитку...
Хто ти? Наповіщо? В світ оцей
з’явився?
Дати пам’ятати? Чи життя
обмислить?

Особливе значення мала для мене згадка Павла Мовчана в інтерв’ю про фільм “Тарас Шевченко. Заповіт”:

– Цей фільм уже став меморіальним, бо з першої до одинадцятої серії в ньому присутній Богдан Ступка. Добре було б зняти дванадцяту серію про останню ніч Тараса Григоровича в майстерні в Петербурзі. Богдан Сильвестрович мріяв це зіграти. Але, на жаль, не сталося...

Йдеться про навчально-художньо-просвітницький серіал для навчальних закладів та широкої глядацької аудиторії “Тарас Шевченко. Заповіт”, авторами якого були Павло Мовчан, Іван Дзюба, Борис Олійник і Станіслав Клименко (він же режисер-постановник). Павло Мовчан був активно причетний до геніального замислу й зробив величезний внесок у створення цього видатного твору. Богдан Ступка, який упродовж зйомок ділився зі мною своїми враженнями, неперевершено прожив у фільмі роль Ведучого. Він розповів про Шевченка і від його імені стільки, скільки до нього та й опісля ніхто й ніколи не розповідав у рамках будь-якого іншого фільму, та й не тільки фільму...

І досі захоплює дух огром давніх вражень, збережених у пам’яті, знову защемило серце від згадки про ту зустріч із Павлом Мовчаном. Хочеться вірити, що й він ненароком усміхнеться від мого спогаду... Бо ж у мене є теплі слова з опублікованої нами 3 жовтня 2013 року статті про цей день, що “для Павла Михайловича зустріч стала своєрідною сповіддю, а тому він відкрив для нас серце й душу небайдужої людини (як говорить сам поет, “байдуже жити – не жити”) до історії свого народу, до рідної мови, до майбутнього України та її етносу”.

А ще Павло Михайлович залишив запис у “Книзі відгуків почесних гостей”:

“Якщо наша планета тримається у всесвіті на незримих енергетичних склепах-канатах, то український світ тримається на безвічних духовних центрах, один із яких у серцевині самої Москви... І кожне моє власне перебування в цих стінах занурює мене у далекі часи наших національних геніїв і часи близькі, коли можна було перегукуватися з великими українцями-сучасниками...

Моя душа виповнена світлом вчергове. Дякую.

28.IX.2013. Голова ВУТ “Просвіта” П. М. Мовчан”.

“Шевченкових Великих слів ані замазати, ані засмальцювати, ані розтерти: ними наповнений наш національний простір”

Неможливо переоцінити теоретико-літературознавчі дослідження вченого Павла Мовчана в царині національної мови як “явища космічного” та безвічної божественності Слова. На мій погляд, лексема “вчений” має стати нарівні з іншими, постійно вживаними стосовно Павла Мовчана: поет, перекладач, публіцист, сценарист, журналіст, політик, громадський діяч...

А незабутній Іван Дзюба у місткій статті про Павла Мовчана в “Енциклопедії сучасної України” після цього значливого переліку мудро повідомив особливо важливе: “Чоловік Любові Голоти”. Це підтримую повністю! Любов Василівна – чарівна жінка, талановита письменниця, лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2008). Неперевершена як голова редколегії Всеукраїнського культурологічного тижневика “Слово Просвіти” (шеф-редактор Павло Мовчан). Мені вже доводилося писати про те, що “редколегія разом з іменитими авторами й самовідданими просвітянами показує всій Україні, як треба системно пропагувати й дбайливо плекати рідну мову”...

Приверну увагу до ключових результатів наукового осмислення вченим феномену Шевченкового поетичного слова:

“Т. Шевченко ніби розкодовує великі змісти в рідному слові, а за ними з плином часу відкриваються нові й нові додаткові змісти. Тому твори і сприймаються як одкровення з високим трансцендентним змістом, який вичитують нові й нові покоління. І цих Великих слів ані замазати, ані засмальцювати, ані розтерти: ними наповнений наш національний простір. Тому Він завжди свій, рідний, спокревний...”

Павло Мовчан особливо наголошує, що Кобзар переповідав ту правду, яку кожний її ніби вже знав; вона була в нуртах підсвідомості: “Це сакральна правда, глибинна інформація не лише моя, а й усього роду мого... І я зауважував, як під час читання “Кобзаря” вголос переймалися цією “правдою” всі, хто слухав: байдужих не було. Бо кожна подія, відбита у творах Кобзаря, – це архетипна, загальнородова, яка записана у велику Родову книгу України, що, зрештою, і становить національну українську метаісторію...”

Витончено-сильна, сказати б, епічна (у розумінні – розважлива, безпристрасна) аналітика Павла Мовчана вражає своєю глибиною, переконливістю й духовною насиченістю. Вчений показав, що для Шевченка було властиве епічне (тут, звісно, в сенсі, пов’язаному з епосом), колективне розуміння та сприйняття часу, бо він акумулював духовний набуток багатьох поколінь. Власний біль поета був продовженням народного болю, що спонукав до протесту, до непокори, і безкомпромісність та бунтівливість відповідали його найглибшій сутності, його принциповій позиції, за точним висновком автора, “попри всю наголошеність поета на “Я”, творчість його позбавлена будь-якого звуженого індивідуалізму”. Творча спадщина Шевченка – це не історія літератури, а насамперед моральні приписи, звернення всього роду до власної душі, до сумління:

“Він близький мені, бо він у тій чи іншій формі (музика, поезія, драматургія, живопис, скульптура, історія...) присутній у свідомості, адже він завжди сучасний, нагальний, як завжди будуть сучасні й нагальні такі поняття, як правда, добро, людяність, щирість, ніжність, мужність, братерство...”

Висновую, що в Шевченковій духовній просторіні Павло Мовчан є надважливим живодайним уособленням, символом інтелекту та креативності в творчості, невтомної роботи в ім’я тяглості і сталості Кобзаревої думи та невідворотності повного здійснення поетового Заповіту...

P. S. Неодноразово писав про те, що видання під егідою Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України “Шевченківської енциклопедії” в 6 томах (2012–2015) є видатним результатом багаторічної доблесної праці вчених, подією всесвітнього значення. Прикро, що серед понад шести тисяч енциклопедичних статей і заміток немає спеціальної публікації про Павла Михайловича Мовчана.

---

[1] У 1960–1965 роках Павло Мовчан був студентом Літературного інституту імені Горького.

[2] Нагадаю, що в Мовчанових роздумах українська культура “в своїй пасіонарності не згасає і не затухає, як струна, і кожен новий дотик національного генія, чи це буде Шевченко, чи П. Тичина, чи Є. Маланюк, чи Ліна Костенко – дає новий імпульс для коливання національної струни...”

[3] За словами Павла Мовчана, було заплановано 365 серій – на кожен день за народним календарем.

[4] Усі зняті серії “Логоса”, подаровані Павлом Мовчаном, було презентовано в Центрі впродовж кількох місяців, а з часом – повторено.

[5] Мовчан П. Витоки. Книга роздумів. Частина перша. Київ, 2004. С. 151.

“Осердя збірки “Апостроф” – дихотомія, бінарність, розщеплення й злютованість основоположних начал буття”.

Під знаком непередбачуваності

Олександр Косенко. Апостроф. – К.: “Український пріоритет”. – 158 стор.

Ніби й знаємо, що таке апостроф. Здавалося б, усе так просто, а насправді – багатозначність, невизначеність, таїна, загадковість… Неначе це й не граматика, а поезія загалом і найновіша поезія Олександра Косенка зокрема. У його збірці апостроф – це і символ, і тотем, і знак… Знак єднання, нерозривності й водночас розмежування, відокремлення, протиставлення…

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Уже заспівний вірш – магічний ключ до всієї книжки – розважливою медитативністю налаштовує на виболені роздуми про екзистенційні та онтологічні проблеми сьогодення, його першоджерела, вражаюче безпам’ятство і незгасну пам’ять, нестримну спрямованість у майбутнє, коли не хочеться зупиняти політ миті... Отож ліричний герой збірки відразу, в першому ж її рядку, щиро зізнається: “Пам’яте, я твій апостроф...”. Далі уточнює: “Я лиш апостроф...” Це самовизначення стає лейтмотивом, який так чи так супроводжує читача до завершальних творів, де “скороминущість тужить ночами за сущим” і “до іншого виміру час потече по спіралі”.

У цьому плині ще виразнішим стає осердя збірки “Апостроф” – дихотомія, бінарність, розщеплення й злютованість основоположних начал буття: час/безчасся, вічність/мить, людина/суспільство, доля/вибір, свобода/рабство, любов/ненависть, добро/зло, правда/кривда... А ще: мир/війна, злочин/кара, віра/зневіра, гріх/спокута... І знову ж таки: світло/темрява, пам’ять/забуття, духовність/бездуховність, поезія/проза...

Воістину подиву гідний розмай мотивів, настроїв, узагальнень, покликів і закликів, інтимних звірянь, духовних пошуків, апеляцій до Господа та богів багатьох епох і народів, сумнівів, самоатестацій, вагань, романтичних чи й наївних мрій! І все це – крізь призму новочасної поезії з її шуканнями, хитросплетіннями образів, знахідками і втратами, потоками рядків без ком та крапок...

Та коли їх немає чи коли вони зненацька вигулькують із-за рогу постмодернізму, все одно лірика Олександра Косенка, як і всесвіт, розпочинається зі слова. Йому, рідному, глибинно українському, присвячено не один рядок. Кожен із них аж бринить від емоційної напруги: “Слова, як отара овеча, // Зіб’ються до купи. На світі // Не стане тоді уже слів”, “Часом бракне Слова, // Щоб сірий глей Людиною родить”, “Я хитаюсь від слова до Слова”... А найшляхетніше у збірці – синівське слово про матір/матерів, коли згадується, як “мама мила раму”, думається про те, що “цілий всесвіт увібгано у мамину сльозу”, коли душа бачить, як на “квітах журиться роса”...

Саме тоді шукається слово, яке могло б засвітитися в темряві, а морозної ночі зігріти єство хлопчака, його дитинство, коли ще радісно струменіла річечка Біянка, квітувало рідне село Доніно-Кам’янка, засноване 1775 року, й “ми, малі, десь там жили – були”. Ні, таки не десь, а “У вутлому, уявному, незлому, // Намріяному маминим теплом, // У Всесвіті...” Та пролетів час, “як лютий конокрад”, і вже “Біянка давно у Харона блищить на веслі”, і вже дедалі частіше приходять болючі запитання: “Де той щирий степ?” Степ, якому присвячено найзолотіші, найсонячніші поезії... Степ, де бачиться найясніша “зірка Чумацького Шляху”, де “стежки розбігаються круто”, а “Кропивницький ще Кіровоград”, де шукається своє – несподіване, тремтке, “не сказане сотні разів” – слово: всесвіт “намольфарив”, “між калюж задощованих вулиць”, “у середлітті”, “сонцеквітно”, “бджоли медують у місті”...

Поет не ідеалізує часопростір своєї малої батьківщини, яка, хоч і гойдала його колиску надійною рукою, та, за “Варязькою баладою” Євгена Маланюка, лишень шукала відповіді на неминуще запитання: “Куди ж поділа, степова Елладо, // Варязьку сталь і візантійську мідь?” Коли ж творився “Апостроф” як знак поєднання/розмежування минулого й сучасного, степовий “світ зубожів до стерні”. “А час?”, – запитує читача й себе ліричний герой. І твердо відповідає: “А час // То повільна отрута”. З таким твердженням можна погоджуватися чи не погоджуватися, але... Збірка засвідчує однозначно: у ліричного героя дуже й дуже складні стосунки... з часом.

Його нестримний лет – через увесь поетичний простір книжки: “Цей час летить // свистить мов куля”, “Цей час тече”, “І стрімко годинник розкручує час”, “Час тече, ніби ріки...”, “Крізь час лечу”... Та вловлюється мить, коли він немовби зупиняється, застигає в подиві перед жіночою вродою: “А час – мов скло”... І тоді щезає безчасся, яке згадується в збірці, й тоді, “Мов час у позачасся // Пташині каравани попливуть”, і тоді щаслива хвилька зливається з вічністю. Тією вічністю, таїну якої може розгадати лише Бог.

Та навіть Господь не упокорює часоплину. І хоча “бігає Всесвіт по колу”, все ніби повторюється в щоденній суєті суєт, а “пісок часу” сиплеться в бездонний простір, поезія Олександра Косенка достеменно знає: “Усі дороги виткані із тих // Що мами колисково наспівали”. На ті шляхи у степу й поза ним зоріють численні близькі чи далекі боги та божества, які володарюють у символічному пантеоні “Апострофа”. Це, зокрема, наші Перун, Сварог і “Ладо мрій”, скандинавський винахідник обману Локі, давньоєгипетський Сет, багатоликий Баал... “Апостроф” також то поєднує, то розмежовує десятки імен з неозорого світового багатоманіття. Серед них: Ікар, Єва, Ілля, Енох, Ісая, Агасфер, Пилат, Лот, Кант, Моне і Мане, Ліст, Муракамі, Кай... Здається, їхнє плетиво і нескінченне, і непередбачуване.

Ще один, характерний для Олександра Косенка, знак непередбачуваності, – присвяти. Їх у книжці лише дві: несподівана – Володимирові Затуливітру й загадкова – “Ю. Г.”. Хто ховається

за криптонімом, знає лише автор. А ось відомий, але належно не поцінований поет із трагічною долею утверджується і як літературний навчитель молоді, її лідер у вже давно відшумілі дні, і як майстер дивовижного словотворення, невтомний шукач неповторних метафор – на довгі роки й роки.

Наголошуючи на цьому, автор “Апострофа” опоетизовує й мовби розшифровує праукраїнське прізвище незабутнього лірика: “Нема кому вже й вітра затулити”, “де навіть вітра затулити зась”. Ці рядки линуть так природно, що несамохіть призабуваєш суто граматичне: не “вітра”, а таки ж “вітру”...

Вірш, присвячений Володимиру Затуливітру, вдивляється і в минуле, і в нинішні дні, які в майбутнє “з його долоні долю понесуть”. Це не випадок, а закономірність: у поезії Олександра Косенка – всевидющі очі. Вона вловлює мить, коли “куняє натруджена пісня бджоли”, а “обола жде кондуктор” (“звуть його Харон”), вечорово, мовби крізь вії, милується Чумацьким Шляхом, який “спить у чумацькім возі”, спостерігає за тим, “Як повітряний ліхтарик // Тепло від свічки в серці береже”, проводжає пильним зором листя, що у вирій летить, шугає поглядом туди, де “знов ожив калачик”...

Очима поезії також бачиться кохання у всіх його етично-естетичних проявах: весняних пристрастей, відданості, осінніх медитацій, сумнівів, розлук, сподівань, казкових мрій, сентиментальних згадок про “кохання першого тепло”... Нарешті після відвертого зізнання: “Ми бились. Любились. Магію тіл // На вістрі жаги осягали” бринить мало не розпачливе: “Мого кохання нетривкі скрижалі”... Згодом зринає солодкий острах: “Мій сон твоїх чарів боїться”, відтак настає мить сповіді: “У кожній розлуці безвинно ти винний // У кожній сльозі гіркота океану”... Звичайно ж, після неочікуваної /очікуваної розлуки в щільно зачинені двері стукає непрохана/ бажана /медова самотина: “Самотність // Не безжальний звір”, “Самота // Мене ревнує до мого безсоння”, “В цій самоті // Ні слів ані відлунь”, “Дві наші самоти чогось чекають”...

У цій самотності, принаймні поза клекотливим натовпом, далеко від сірої юрби, поетичне мислення Олександра Косенка системне, виважене, ба навіть розсудливе, й це рятує його від позірного глибокодумства, того псевдоекспериментаторства, яким хизуються ледь-ледь оперені постмодерністи/суперавангардисти. Отож в “Апострофі” маємо тонке естетичне чуття міри, гармонійність поетичної течії:

Бредуть тумани падолистом
Як перший гріх – облуди лід
І дощ сутулиться над містом
Як вершник в мокрому сідлі.

Та є в збірці не лише світлі, а й темні слова: “Осінь // Курва стара”, “алкаші”, “щоби світ не злапала біда”... Особливо багато їх у вірші з прикметною назвою “Сатиричне” та в мініатюрах, пов’язаних із ним викривальними, нерідко жовчними інвективами: “Правдовбивці // нас вчать на колінах стояти”, “жагучий вибрик хтивої уяви”, “парфуми тхнуть брехнею й нафталіном”... На щастя, “Апостроф” чітко розмежовує правду й неправду в ліриці, новизну поезії та нафталін версифікаторства.

У передмові до попередньої збірки “Егрегор” (2017) Іван Драч зазначив: “Секрет віршування можна відкрити, а таємницю поезії неможливо... Еквілібристика слова буває іноді архідовершеною, а все даремно”. Олександр Косенко, безперечно, не вдатний віршувальник, а справжній поет, котрий, до речі, не торгує пустопорожніми патріотичними закликами, не піддається підступним звабам усюдисущої суєти суєт і ненаситної марноти марнот, активно протистоїть задавненій моді на флюгерство. Віриться, що майбутня ворожба знаного автора в царині поетичного слова стане ще захопливішою, непередбачуванішою. Таки ж не випадково таємнича “ворожба” – одне з найулюбленіших слів досвідченого лірика.

...Ніби й знаю, який він, “Апостроф”. Та це лише суб’єктивні враження й міркування, бо в кожного прихильника, кожної шанувальниці поезії – своє прочитання цієї багатозначної книжки, власне тлумачення таємниць непередбачуваності образного слова Олександра Косенка.

Правдиво про “русскій мір”

Так оцінив нещодавно видану видавництвом “Міленіум” книгу “Діалектика русского міра: від початку й до сьогодні” доктор філософських наук, завідувач відділу культурології Науково-дослідного інституту українознавства Володимир Ятченко у вступному слові.

Він зазначає, що автор цієї книги – журналіст, редактор, викладач, член Національної спілки журналістів України Петро Швець, щоб зрозуміти сучасне і прогнозувати майбутнє, повернувся на сотні років назад, аби дізнатися правду про багатотисячні злочини московської та російської імперій, використовуючи найрізноманітніші засоби, що доповнювалися та вдосконалювалися усіма московськими правителями, – мільйонні вбивства, знищення української мови, привласнення інформаційного простору, утиски релігії та багато іншого.

Через відсутність літератури на цю тему або малі тиражі не кожен мав змогу дізнатися про безліч фактів, про які автор доступно інформує читача. У шести розділах – саме про те, як упродовж тривалого часу українці боролися з загарбницькою політикою московської імперії, оберігали рідну мову, історичні джерела, гноїлися в тюрмах, вмирали в сталінських таборах.

Автор стверджує, цитуючи Святого Луку (8:17), що “немає нічого, що б не було розкритим, і немає нічого таємного, що б не було явним”, “Московія потрапила у пастку, з якої важко вибиратися. Для цього потрібен час... Вони аж ніяк не зможуть продовжувати існувати в імперському лоні”.

Більше 200 конкретних фактів вміщено в розділі книги “Календар злочинів московитів”. Використано більш як півсотні літературних джерел, процитовано низку відомих вчених, політиків, державних діячів.

Книга стала популярною: волонтерські та громадські організації, підприємства передають її воїнам безпосередньо на передові позиції.

Петро ВАСИЛЕНКО,
журналіст

“Запорожець” без малоросійства

У Міжнародному центрі культури та мистецтв (м. Київ) показали нову постановку уславленої опери Семена Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”, яку здійснили у Львівській національній опері. Столичний глядач мав унікальну можливість побачити й почути несподіване прочитання однієї з найвідоміших оперних історій. Тут закладені нові сенси та підтексти знаного сюжету, що відновлюють історичну справедливість та особливо актуальні нині.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото із сайту театру

У режисерській візії Оксани Тараненко образ українського козацтва врешті-решт позбувається столітніх стереотипних нашарувань, насильно нав’язаних московитами. Козаки природньо стають могутньою, войовничою та волелюбною силою, здатною протистояти будь-яким перешкодам і ворогам. І це заради здійснення найзаповітнішого бажання – повернення на святу українську землю та життя у вільній Україні. Для цього вони готові на все, навіть на найкривавіший бій і смерть. Та чи вдасться українцям здобути прихильність Султана і повернутися додому?

“Запорожець за Дунаєм” постає перед глядачами в новій музичній редакції Олександра та Дмитра Саратських, видовищній сценографії Тадея Риндзака, автентичних костюмах Людмили Нагорної та сучасній хореографії Олексія Буська під керівництвом відомої інтерпретаторки української музики Ірини Стасишин. Вистава допомагає відчути правдивий дух вільної України та її героїв, які впродовж століть виборювали своє право бути вільними та незалежними.

– Вже після початку повномасштабної війни з Росією я здійснила в Одеській національній опері першопрочитання опери сучасного українського композитора Олександра Родіна “Катерина”, яку він написав спеціально для цього театру, – розповіла режисерка-постановниця **Оксана Тараненко**. – Лібрето створив поет Микола Бровченко. У цього митця багато творчих ідей. Ще у 2016 році він переклав українською мовою “Летючу мишу”. У його перекладі в Одесі йде опера “Служниця пані”. Разом із паном Миколою ми працювали над лібрето “Запорожця за Дунаєм”.

У 2019 році разом з Іваном Чередниченком, який зараз є музичним керівником Львівської національної опери, ми поставили “Весілля Фігаро” в Київській опері (Київському академічному театрі опери і балету для дітей та юнацтва). Мали й інші спільні проєкти. А з директором Львівського оперного театру Василем Вовкуном я познайомилася в Одесі, де він ставив оперу “Набукко”.

У Львівському оперному театрі з’явилася потреба оновити “Запорожця за Дунаєм”. Тут хотіли не лише нової постановки, а й нових ідей. Мене запросили в цей проєкт.

Василь Вовкун запропонував змінити героїв, адже персонажі опери мають меншовартісний вигляд. Я подивилася на структуру твору і, враховуючи контекст, у якому він був написаний, зрозуміла, що таким твором сучасного глядача до театру не заманиш. Своїми постановками опер “Катерина” і “Запорожець за Дунаєм” я хочу зламати стереотип зображення українського як консервативного, нестильного. Ми прагнули зробити героїв молодшими, цілеснішими. Почали з Івана Карася, зрозуміли, що він не може бути п’яничкою.

Треба усвідомити, хто такі українці, які живуть в засланні і в яку Україну вони хочуть повернутися. Сьогодні важко уявити українця, який хотів би повернутися до російської імперії. Разом із Миколою Бровченком ми думали про те, куди вони мають повертатися. А оскільки у нас ще немає образу майбутнього, куди б хотіли потрапити, то ми посадили героїв на корабель, напнули вітрила, аби він поплив у майбутнє, прощаючись при цьому з минулим.

Ми не хотіли, аби наш Карась ночував у небоги, тому створили підпілля, у якому відбувається нарада. Нам довелося змінювати структуру твору, робити деякі сцени наскрізними. Однак всі музичні хіти, які були в опері Семена Гулака-Артемовського, ми лишили – і дуети, і молитву Андрія. Просто надали їм іншого звучання та значення.

Звісно, нинішні репетиції відрізнялися від довоєнних. Ми не могли їх проводити під час повітряних тривог, свій відбиток накладала і комендантська година. До того ж, кожного торкнулася війна. Багато солістів театру боронять Україну або їхні родичі чи друзі на війні. А ті, хто залишився в тилу, відчувають свою приналежність до подій, що відбуваються на фронті. Безмежно вдячні Збройним Силам України за те, що ми можемо працювати. Робитимемо все, щоб надихати людей на Перемогу, наближати її день. Переосмислені українські образи підіймають дух людей, тож нехай це буде нашим скромним внеском у майбутню Перемогу.

У виставі два виконавських склади, вважаю, що обидва рівнозначні. У театрі гарно підібрана команда солістів, серед них як молоді, так і досвідчені виконавці. Можна сказати, що у Львові у травні відбулося дві прем’єри “Запорожця за Дунаєм”.

Під час показу вистави в Києві роль Карася виконував Тарас Бережанський, він киянин, багато років співпрацював із Національною оперою України. Співак представляє Україну за кордоном. Минулого року багато гастролював, виступав навіть в Австралії. Людина надзвичайно гнучка, талановита. З ним було дуже цікаво працювати, бо Тарас вміє створити різнобарвний образ. Його герой – і ватажок, і підпільник, і актор. Любить пожартувати, трохи авантюрист, обдурив самого султана, має справжню міць, чоловічу звитягу. Актор блискуче втілив свій образ на сцені не лише як соліст, а й як драматичний актор.

В опері Семена Гулака-Артемовського багато розмовних сцен, і солісти, які мають академічну освіту, не завжди можуть осягнути цю частину твору і грати драматичні сцени. А виконавиця ролі Одарки Олеся Бубела швидко зрозуміла, що я від неї хочу як режисерка, і створила цей образ гармонійним. В її виконанні Одарка може бути і ліричною, і гумористичною, і навіть певною мірою амазонкою.

Ми прагнули, щоб наші декорації та костюми не просто відрізнялися від тих, що були в попередніх постановках, а мали власний образ і метафору. На сцені бачимо образ корабля, вітрила якого ще не напнуті, він застряг у турецьких хащах. Це образ, над яким ми працювали з художником-постановником Тадеєм Риндзаком. Він належить до династії учнів Євгена Лисака – славетного львівського сценографа, і вже сам є великим майстром. Прекрасно вміє узагальнювати образ і робити з нього щось вічне, біблійне. Це й образ ковчегу, і народу, який рухається до своєї мети.

Роботу над виставою як художник починав брат Тадея Михайло. На жаль, він відійшов в інший світ, тому ця вистава присвячена його пам’яті...

Ми мали певну концепцію щодо костюмів. Герої не мають батьківщини, вони напівдикуни, войовничі, можуть миттєво озброїтися або скочити на коня. Це не ті українці з хатинами, яких ми звикли бачити. Та ми й не прагнули, аби вони такими були. Войовничі і жінки, я вже порівняла їх з амазонками. Кольорова гама костюмів близька до землі, я б назвала її землянисто-кривавою.

Збільшили у виставі “турецьку” частину. Їхня гама холодна, знаменитий колір босфорської води – блакитно-зелений.

Нам бракувало деяких акцентів, тому додали авторську музику Олександра та Дмитра Саратських. На мій погляд, це дужа вдала знахідка.

Думки щодо вистави різні. Дехто говорить, що ми посягнули на святе. Але, на моє переконання, сьогодні не може бути іншого “Запорожця”.

Цікаво працювалось у Львові. Це моя перша режисерська робота в цьому місті. Команда, яку зібрав Василь Вовкун, досить потужна. Звісно, сьогодні вони не можуть на повну розправити крила, але мають значний потенціал і поставлять багато чудових вистав. Хотілося б ще попрацювати з цим прекрасним колективом. Сподіваюсь, така нагода буде.

А поки що мене запросили до Національної опери України на першу постановку казки “Кіт у чоботях”, написану Миколою Бровченком на музику композитора Юрія Шевченка, який, на жаль, помер минулого року. Очікуємо прем’єру в жовтні.

Кераміка країн світу

Цьогоріч Україна пошановує пам’ять світоча української культури – геніального Василя Григоровича Кричевського з нагоди 150-річчя від дня його народження. Відтак, у плеяді урочистостей віднедавна з’явилася ще одна знакова подія: 21 червня 2023 року в Національному музеї гончарства відкрилася виставка II Міжнародного бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського.

Це – унікальний проєкт, що єднає українську спільноту зі світовими мистецькими тенденціями, демонструючи сучасні здобутки художньої кераміки. Бієнале відбувається в Опішному втретє, за незмінної підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України, а також Благодійного фонду “Дар”.

На виставкову подію очікували і мистці-учасники, і поціновувачі їхньої творчості, однак через пандемію COVID-19 і повномасштабне варварське вторгнення рашистів вона досі відтерміновувалася. Врешті нині експозиція II Міжнародного бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського презентує глядачам масштабне явище новітньої художньої кераміки – 91 мистецький твір 55 авторів. У час війни вагомість проєкту колосальна, адже окрім українських учасників, підтримку нашій державі засвідчили художники-керамісти із семи країн світу – Великої Британії, Данії, Ізраїлю, Литви, Малайзії, Туреччини та Японії.

Багатство художніх образів, розмаїття авторських технік, новаторське бачення зображуваних тем не залишать відвідувачів байдужими, адже кераміка має цілий арсенал образотворчості, щоб утілити найтонші людські емоції.

Експонування творів-учасників II Міжнародного бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського триває у виставкових залах Центру популяризації гончарної спадщини України Національного музею гончарства. А вже 18 серпня 2023 року відбудеться урочиста церемонія нагородження переможців.

Жанна НЕВКРИТА,
інформаційна служба
Національного музею гончарства
Фото Тараса Пошивайла

“Шиллерівську філософію радості відкриття побачила в очах Сашка в день першої нашої зустрічі”.

Вклонилось твоє серце на всі чотири сторони землі

Була весна, травень, Шевченкове Вільно і литовський квітучий Вільнюс. Чи можна вважати, що це було давно; ще й пів століття не минуло, та, як і тоді, забиває дух водопілля тюльпанів, бозу, бордових, білих, рожевих півоній, губить душу п’янкий алкоголь конвалій…

Софія МАЙДАНСЬКА

Готувалася до літературно-музичного вечора, який мав відбутися в Будинку Актора, на Ярославовім Валу. Як завжди, крім нових віршів, планувала виконати скрипкові твори вітчизняної та європейської класики, фортепіанний супровід вела ще невідома тоді у Києві піаністка і молода композиторка Ганнуся Гаврилець. Познайомилася з нею у Львові, в моїй Alma mater, як із нареченою краянина Дмитра Гаврильця – порядного парубка з Рогізної. Обоє на той час навчалися у Львівській консерваторії, Дмитро — по класу альта, у ректора, професора Зенона Дашака.

Сашко Козаренко, Софія Майданська, Альфонсас Буконтас, Віргінія Коханскіте. Вільнюс

І саме незадовго до цієї події трафилася мені путівка у Всесоюзний Ялтинський Будинок творчості письменників, яку в ті 80-ті роки “розвиненого соціалізму” не так просто було запопасти. Як завжди, на час літніх вакацій левова частка путівок резервувалася для московських класиків та їхніх сімей, а вже для “братніх республік” “Кримський рай” діставався за традиційним “залишковим принципом”. Такої довгоочікуваної нагоди я не могла втратити, тим паче, ще й в “оксамитовий сезон”. Залишила скрипочку та друкарську машинку “Колібрі” вдома і, спакувавши веселкові купальники, халатики, пляжні окуляри, сандалі та солом’яний капелюшок, невдовзі вже здійснювала сходження по крутосхилу, на Олімп Ялтинського Будинку творчості. Там заприязнилася з литовською дитячою письменницею Емілією Лєгуте, яка стала втіленням “оксамитового сезону”, сповненого смаглявої зрілості й усміхненої мудрості життя.

Зранку ми поспішали на пляж, де кишіло зірками кіностудії “Мосфільм”, а вечорами, на лоджії, смакуючи прекрасний кримський портвейн, одна одну втаємничували у свої творчі одкровення. Та все ж вряди-годи виринаючи з тієї літеплої благодаті, мене муляла совість, бо день моєї літературно-скрипкової імпрези невблаганно наближався. Теплі вечори облягала меланхолія, губився на піднебінні вишуканий смак вина, аж Емілія помітила мій знічений стан. І якогось вечора я відкрилася їй у своїх амбітних планах пописатися на сцені Київського Будинку Актора. Картала себе, що не взяла скрипку, втратила пильність, і безпечальна солона хвиля змила чесно зароблені мозолі на пучках лівої руки... Емілія лише засміялася: пальці прокинуться – лише торкнешся смичком струн. А далі вона раптом запропонувала приїхати до Вільнюса і повторити скрипково-поетичну програму в їхньому Палаці Мистецтв. Я чемно подякувала, будучи певною, що гарний задум непомітно потане в пісок, як і ця біла морська піна, з якої не народилася Афродіта.

Пальці справді прокинулися, а, може, вони й не засинали, бо навіть без скрипки, там, над морем, відчували обертони кожної ноти творів, що мала незабаром виконати. У той холодний осінній вечір разом із Ганнусею раділи і хвилювалися, бо в залі Будинку Актора не було жодного вільного місця, навіть заносили додаткові стільці. Тоді як літераторка ще не мала досвіду публічних виступів, і тому скрипка дуже допомогла, бо підсилила слово. А ще в той, вже не квітковий сезон, нас щедро обдарували морозостійкими хризантемами... Пізніше Ганнуся написала для мене прекрасний цикл п’єс для скрипки-соло, назвавши його “Екслібриси”.

Після імпрези ми були цілковито контентні. Та десь перед новим роком подзвонила Емілія і запитала, чи я часом не забула обіцянки приїхати до Вільнюса зі своєю скрипково-поетичною програмою. Виявилося: вона вже домовилася з перекладачем, який чекає моїх віршів, і треба поквапитися, бо вечір має відбутися весною. Відразу сповістила про цю приємну несподіванку Ганнусю – треба обміркувати репертуар із врахуванням творів литовських композиторів. Була сприкрена, бо саме весною мало вирішитися Ганнусине квартирне питання: влітку вони з Дмитром мешкали в моїй комуналці, потім винаймали квартиру, тепер для них надходила пора боротьби за власні “квадратні метри”. Помітивши, що я повісила свій і так довгий ніс, Ганнуся спробувала розрадити: приведе мені з консерваторії кращого за себе піаніста – все ж тепер вона більше композиторка, ніж піаністка. Переконувала: про цю заміну точно не пошкодую – талановитий студент другого курсу фортепіанного факультету, вже лавреат численних конкурсів піаністів.

Коли Олександр Козаренко вперше переступив поріг нашої квартири – мешкала в домі на Великій Житомирській, 8/14, що ще зберігав сліди стилю модерн початку XX ст. Тут у різний час жили відомі діячі української культури: М. Глущенко, В. Касіян, А. Бучма, Ю. Шумський, а в моєму помешканні – автор збірки “П’єро мертвопетляє”, футурист М. Семенко з дружиною, акторкою Наталією Ужвій. Від них залишилися меморіальні дошки на стінах будинку та у просторих апартаментах, змосковщені діти, внуки і правнуки... Я застала живим лише композитора Ю. Мейтуса – автора сімнадцяти опер, численних хорових, камерно-інструментальних, симфонічних творів, а також музики до вистав театру Леся Курбаса “Березіль”. Будинок стоїть на місці Сили, на колишньому княжому дворі-“дитинці”, між трьома соборами: Софійським, Андріївським та Михайлівським. Тому білі мармурові сходи, хоча трохи пощерблені, як на крилах винесли Сашка Козаренка на високий третій поверх нашої, єдиної в цьому домі, комуналки. Заворожений хлоп’ячий подив, спричинений многоликістю мурів нашої кам’яниці, густо обліпленої меморіальними дошками класиків, не сходив із щасливого, юного обличчя, якому хіба найбільше пасували б слова з оди

Софія Майданська та Олександр Козаренко

“До радості” Фрідріха Шиллера:

Радість, гарна іскро Божа!
Несказанно любо нам:
Увійти, царице гожа,
В твій пресвітлий дивний
храм[1].

Не могла назвати його студентом другого курсу консерваторії: викапаний учень-вундеркінд спеціалізованої музичної школи для обдарованих дітей, в якого під сурдутом і сорочкою тіла нема, тільки безнастанно пульсує музика зоряних сфер – матеріальними залишилися лише вимуштрувані щоденними фортепіанними вправами, міцні пальці рук та під чорною авреолею волосся — романтична блідість обличчя. І над усім цим панувала радість щоденного відкриття неповторного світу: “Радість – всесвіту пружина, Радість – творчості душа, Дивна космосу машина: Нею живиться душа...” Цю шиллерівську філософію радості відкриття побачила в очах Сашка в день першої нашої зустрічі, і відтоді він ніколи не розлучався з нею, навіть тоді, коли ранком 8 березня 2023 року, вже важко хворий, подзвонив мені і знайомим, жартівливим тоном запитав: “А ви знаєте, що цього року ми з вами ювіляри?..”

Потяг до Вільнюса протинав буйну, безстидно квітуючу, у своїй непорочності, сельву травневого дня 1984 року. Мама прилягла в купе перепочити, а ми стояли на безлюдному коридорі, біля вікна вагону, втопивши очі в зелений вир, у стрімкий лет весни, по той бік шибки, з якого сріблястими пстругами випорскували бані та шпилі храмів і білосніжні весільні вінки садів. Та, засліплені весняним сонцем, не могли втримати жодної швидкоплинної миті, ані срібної лусочки тієї весни. І щоб, у гонитві за “весняними пстругами”, не виказати себе – перебиваючи одне одного, продовжували обмірковувати наш концертний репертуар.

Сашко відразу активно долучився до реалізації запропонованої мною концепції: в невеликій, обмеженій часом, музичній програмі відкрити нашим балтійським родичам Україну в історичному процесі розвитку музичної культури, починаючи з часів Гетьманства – доби Українського бароко і до наших днів. Саме тоді несподіваним відкриттям для мене стали нотні тексти Ірмологіону, над яким працювала видатна дослідниця української музики XVII ст. Олександра Цалай-Якименко. На моє прохання пані Леся позичила мені на деякий час рукописний збірник Ірмологіону, перенесений нею на сучасну нотацію. Вже вдома поділилася тим скарбом української музики із Сашком, і ми відібрали п’ять номерів, які надавалися для інструментального виконання, в нашому випадку — для скрипки з фортепіано (чембало).

Ці п’ять наспівів з рукописної збірки XVII ст. не покидали Сашка, аж доки пізніше не переосмислив їх і, притаманною для нього, густою палітрою фактури, озвучив світлотінь тисячолітнього буття нашої драматичної історії. Десь, уже після трагічних подій Революції Гідності, він запросив мене на концерт до Великої зали консерваторії – там, наче відлуння Майдану, вперше почула вибухову хвилю дихання струнних, їх завмирання і скресання в наших п’яти ірмосах – п’яти частинах “Ірмологіону”, написаних Олександром Козаренком для камерного оркестру.

Наближалася чепурна, розцвічена травнем, бонбоньєрка Вільнюса, і щойно ми зійшли з вагона – одразу, всі втрьох упали у всеосяжні обійми Емілії. За нею, уважно обсервуючи нас, стояв середнього зросту худорлявий чоловік, Емілія познайомила нас – це був відомий литовський поет і перекладач Альфонсас Буконтас, в його перекладі вперше мала почути свої вірші литовською. Розмістившись у готелі і змивши пил доріг, поспішили до Палацу Працівників Мистецтв ЛРСР, де наступного дня мав відбутися наш вечір, до палацу, огорнутого легендами рицарських турнірів. Побачивши палац, не були певні, що десь в лабіринтах галерей нас не підстерігають загублені душі кавалерів і дам.

Виступ у Чернівецькому університеті (Трьох-Святительська церква)

Навіть підганяючи оці п’ятсотрічні стіни під совєцькі ідеологічні стандарти, розмістивши в них, після Другої світової війни, “Дом Офицеров Советской Армии”, замок, закладений ще за часів короля Ягайла, залишався в серці кожного литовця непорушною твердою правителів Великого князівства Литовського. Тоді, в часи Ю. Андропова, навіть не могли уявити, що не мине й десяти років, як він стане офіційною резиденцією Президента незалежної Литовської Республіки.

У червоній залі палацу на нас вже чекала акторка театру і кіно з Каунаса, Віргінія Коханскіте, ми вдвох мали читати вірші: я – українською Віргінія – литовською. Сашко випробував інструмент, “прокотивши” по клавіатурі роялю свої “П’ять писанок”, які ми включили до музичної програми. Крім номерів з “Іримологіону”, озвучила відому сонату для скрипки з чембало М. Березовського. Також прозвучали дві елегії – М. Лисенка та литовського композитора Баліса Дварионаса. “Думка” В. Барвінського, в транскрипції для скрипки з фортепіано, була найкращою ілюстрацією нескореної душі композитора, попри десятилітнє мордування в таборах мордовського багнища. Також виконали “Мелодію” Мирослава Скорика.

Виступ у Музеї Шевченка

Олександр Козаренко вже у своїх ранніх “Писанках” показав зрілість у використанні виразної, густої звукової структури символів, що, як і в народному писанкарстві, вимагала вікового накопичення інформації національних космогонічних вірувань, багатих інтонаційними барвами. “Три коломийки” Миколи Колесси, в транскрипції для скрипки з фортепіано, стали колоритною картиною Карпат, на тлі якої відбувалася драма “Співанки про Василинку”. Тендітна Віргінія Коханскіте, як міфічна Ніоба, без зайвих жестів і рухів, стояла, мов та скеля над Черемошем – лише голос благання, замовляння, заклинання, глибинний у правді своєї правічної трагедії. Я певна, що саме виконання литовською акторкою-декламаторкою “Співанки про Василинку” спричинилося до створення Олександром Козаренком диптиху “Співанка про Василинку” для хору, солістки та ударних.

Звучання нашого Литовсько-Українського тріо, збагаченого досконалими, проникливими перекладами Альфонсаса Буконтаса, переконало нас у гіпнотичній силі музики і слова, яка особливо відчувалася в стінах замку, що спочатку призначався для єпископської обителі, бо здавалося, гості вечора поринули в стан молитовної тиші. І коли на кінчику смичка згасла остання нота, зал не одразу вийшов з того тремкого стану. Та літературно-музична програма не завершилася оплесками; нас і гостей вечора запросили спуститися ледь освітленими, камінними сходами під склепіння пивниці, що своєю міцною плінфою вросла, вкоренилася в середньовіччя Литви. Там вже на нас чекали накриті, довгі дубові столи – починався бенкет-турнір “мінезингрів”.

І тут доречним було приношення моєї мами; правда, замість української паляниці на вишиваному рушничкові, вона винесла свій величний Віденський торт, що в цій культурній програмі дочекався своєї пори. Моя мати Одарка-Марія у 1980-х роках стала духовною матір’ю багатьох композиторів, художників, письменників, яких доля занесла до Києва. Не раз вони заходили на “Княжий дитинець” до будинку на перехресті доріг, Володимирської та Великої Житомирської. Пізніше Сашко Козаренко також знаходив під її крилом домашній затишок і пораду. Навіть у той тривожний вечір, коли йому загрожувало стати “під аршин”, одягнувши однострій совєцького солдата і кашкет з червоною зіркою, він прийшов до нас, бо знав, що держимордам зась до “Княжого дитинця”.

Наприкінці 80-х гості з діаспори вже не відчували себе під рентгеном пильного ока КДБ. Друзі далекої, довоєнної юності, з якими навчалася моя мама в Чернівецькій гімназії та Львівській політехніці, що їх розкидало по всіх континентах, від Америки до Австралії, тепер часто заходили до нашої комуналки і не раз гостювали, не гордуючи старорежимними комунальними вигодами, хоча там, “у далекій Гамериці”, Канаді, Франції, Німеччині доробилися найвищих стандартів життя. Не раз Сашко Козаренко мав нагоду поспілкуватися з відомими науковцями, істориками, діячами культури: Др. Василем Маркусем, Др. Тарасом Гунчаком, Др. Романом Воронкою, Др. Ігорем Качуровським, меценатом та видавцем Мар’яном Коцем, Тетяною Симиренко-Торп, а також з нашими славними Буковинцями – ровесниками і друзями моєї матері: Др. Аркадієм Жуковським, Др. Миколою Суховерським, відомим канадсько-українським демографом, Др. Анатолем Романюком, Аристидом Вирстою – Доктором музикології, викладачем історії музики та смичкового мистецтва у Сорбонні, братом знаного в мистецькому світі художника Темістокля Вирсти.

Щороку влітку приїздили товаришки-посестри: письменниця Віра Вовк з Ріо-де-Жанейро та художниця Зоя Лісовська-Нижанківська, з Женеви – дочка та невістка двох яскравих представників Галицької композиторської школи – Стефанії Туркевич та Нестора Нижанківського. Пізніше їхні імена знайдемо у відомій праці Доктора музикології Олександра Козаренка “Феномен української національної музичної мови” (Львів – НТШ–2000).

Надто буйно-зеленою була та Вільнюська весна, щоб так легко нас відпустити. Наступного дня зранку наші литовські друзі вже чекали у припаркованих автах, біля готелю, і щойно ми до них сіли – незчулись, як зірваних вітром, понесло по дзеркальному плесу гостинця, яким так пишався кожен литвин, бо тоді дороги Литви вважалися найкращими в СРСР. І тими найкращими дорогами нас повезли оглядати культурні та історичні пам’ятки “Великого князівства Литовського”, що тепер поміщалося в долонях “Двох Королів” Мікалоюса Константінаса Чюрльоніса. Тож спочатку наш маршрут проліг до Каунаського музею-галереї, художника-символіста, поета, композитора – автора перших масштабних симфонічних полотен, де в повен зріст постає інтонаційно-ладовий генотип Литовської музичної мови. Переступивши поріг Галереї – перше, що почули – далеке відлуння симфонічної поеми М. Чюрльоніса “Море”, а вже потім побачили живописні фантазії “Сонати моря”, “Сонати вужа”, “Сонати сонця”, “Сонати пірамід”, “Симфонії похорон”... Символіка виконаних пастеллю картин, сповнена драматизму і тривоги передчуття трагедій XX століття, передчуття надламаної кульбабки, що вже стала прозорою сферою землі, і від одного подмуху дитини розлетиться далеко за межі сонячної системи. Та все ж смертельно хвора людина – художник вірить у те, що життя в мистецтві безсмертне – у вічність його веде “Світовий Розум”.

Під враженням картин Чюрльоніса написала однойменну поему, бо здалося, що мою маленьку Зелену Буковину також оберігають у своїх теплих долоня “Два королі”. Сашко довго не міг вийти з дива, від побаченого.

У п’яти солоспівах Олександра Козаренка на мої слова є два на тексти з поеми “Чюрльоніс”: “Вікно” і “Корабель” із “Симфонії похорон”:

Ти відпливаєш. Корабель хитає
на хвилях схилених плечей,
і плач
несе свої широкі води
між берегами зболених очей.

На перехресті, свій кортеж
спинивши,
де між старими бігали малі,
на внуків цитьнувши,
вклонилося твоє серце
на всі чотири сторони землі.

[1] Фрідріх Шиллер. Ода “До радості”, переклад Миколи Лукаша.

Крик нації

Донецький академічний обласний драматичний театр (м. Маріуполь) презентував виставу про життя й долю українського дисидента Василя Стуса “Крик нації” на театральному фестивалі BABEL F.A.S.T. в Румунії.

Перед початком спектаклю виступили Посол України в Румунії Ігор Прокопчук та директор BABEL F.A.S.T., менеджер Театру імені Тоні Буландра м. Тирговіште Міхай Константін Ранін. Ігор Прокопчук звернув увагу на триваючу війну росії проти України та важливість притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людства на території України.

Ігор Прокопчук наголосив на незламності духу українського народу, свідченням чого є Маріупольський драматичний театр. Колектив театру, попри зруйновану будівлю унаслідок терористичного акту РФ, продовжує свою діяльність і знайомить світ з українською культурою.

У межах фестивалю представниками Маріупольського драмтеатру проведено низку зустрічей з учасниками фестивалю, який цьогоріч зібрав театральні колективи з понад 30 країн світу з 4-х континентів.

Зазначається, що підписано меморандум про порозуміння між драмтеатром м. Маріуполя та Театром імені Тоні Буландра м. Тирговіште. Також досягнуті домовленості щодо створення нової спільної постановки з артистами з Кореї, Італії, Румунії, Франції та Великої Британії.

Коротко про зміст вистави, що повертає глядача в 1970-ті роки, в шахтарське містечко Горлівка на Донеччині, куди головний герой – Василь Стус — потрапляє на роботу вчителем української мови. Вражає розлючене ставлення шахтарів до філолога, який спілкується українською мовою. Водночас один із батьків відмовляється від уроків української для

доньки, і це вже другий випадок за місяць... Учитель розмірковує про те, в якому пригніченому стані опинився народ, що втратив свою історичну пам’ять.

Згодом уже ув’язнений письменник-дисидент звертається до свого сина з нагоди 18-річчя. Бажає йому по-справжньому оцінювати власні сили і водночас сумнівається, чи варто взагалі щось бажати.

Не забули актори спародіювати радянську реальність, зобразивши Брєжнева і його картаву вимову під час винесення вироку про покарання поета. Найближче оточення генсека глузує з манери літератора говорити українською та звинувачує останнього в націоналізмі, хоча за твердженнями самого автора жодних антирадянських наративів його твори не містили.

Треба зазначити, що прем’єра вистави “Крик нації” відбулася рік тому в Ужгороді на сцені обласного музичного театру. Тоді, за словами актора Ігоря Китриша, який виконав роль Стуса, колектив надихнувся долею дисидента, що чинив опір до останнього подиху та не зламався попри спроби радянської влади. Зокрема, актор підкреслив подібність сучасної України з митцем, порівнявши незламність обох.

Власн. інф.
Фото з Фейсбуку

“Примою у цьому залі й в усіх залах світу завжди є жінка, яка велично споглядає зі сцени наше дійство”.

Презентацію книжки Олександра Балабка модерує Ольга Камінська

Олександр БАЛАБКО,
журналіст, письменник

В обіймах Хорватії
Письменницькі нотатки

Скільки ж було тих обіймів у ці дні! Щирих, щедрих, щільних… Зійшовши із празького потяга на пероні вокзалу Рієки, я, побачивши, що співачка Ольга Камінська біжить назустріч, мимоволі розкинув руки… І ми обнялися! Як давні добрі друзі, у яких суголосні життєві й естетичні погляди, яких об’єднує щось таке величне і невмируще. Звісно, це була Соломія Крушельницька.

Ось я зараз піддивляюся, коли ж до мене у месенджер вперше написала Ольга після виходу роману “Кімоно для Баттерфляй”. 15 січня. А здається, що ми знаємо одне одного роки... А воно так і було з мого боку: наприкінці 90-х, а то й ще давніше, ми з дружиною ходили до Київського театру оперети “на Ольгу Камінську”. Вродлива, голосиста, яскрава! “Весела вдова”, “Маріца”, “Сільва”...

Востаннє ми чули її в парі з також народним артистом України Фемієм Мустафаєвим. А потім цей театр стали відвідувати рідше, хоча вже на посаді головного редактора муніципальної газети “Вечірній Київ” я підписував з ним угоду на творчу співпрацю. Та й Ольга Камінська, про яку часто писала столична преса, а моя однокурсниця, поетеса і художниця Валентина Давиденко подавала бесіди на радіо, кудись зникла. Виявляється, тоді, наприкінці 90-х, її чоловіка Віктора, фаготиста, соліста Державного симфонічного оркестру України, запросили працювати до хорватської Рієки в оркестрі Національного оперного театру, що носить ім’я композитора, диригента і педагога Івана Зайца. Невдовзі до нього приєдналася і дружина.

Опера після оперети? Чи здатна? Однак це стало ще однією сходинкою у творчій долі співачки, яка стала примою, улюбленицею публіки. Більш як двадцять головних партій у найвідоміших операх. І серед них – Пуччинієвська Флорія Тоска, у якій уславилася і Соломія Крушельницька, велика землячка Ольги. Адже до вступу у Київську консерваторію вона в Тернополі закінчила музичну школу, а потім – музичне училище імені Соломії Крушельницької. Тож звістка про мій роман не могла не надійти до Ольги в Хорватію. Кілька примірників туди (зокрема – послові України Василеві Кириличу) мандрували з Києва до Волині, а потім уже – адресатці... Зараз із цікавістю читаю, як співачка ділиться своїми враженнями від роману.

“Читаю з насолодою по кілька сторінок на день”; “постають візуально французькі й італійські вулиці, тамтешнє життя і життя за лаштунками”; “написано з надзвичайно глибоким зануренням у історичний матеріал, знанням історії театрального костюму на тлі сходження співачки до тріумфів”; “от якби створити аудіокнигу роману, та ще й записаною драматичними акторами, – це було б гідно величі Крушельницької!”. Вона по завершенні оперної кар’єри продовжила нести високе мистецтво і українську пісню по всьому світу в концертуванні. А Ольга заснувала і очолила тут українське культурно-просвітницьке товариство “Дніпро-Рієка”, що стало в останні роки для неї, чоловіка Віктора, їхніх однодумців змістом життя. Ось уже всьоме проводять український міжнародний фестиваль пісні, музики, танцю і образотворчого мистецтва.

Тож коли в Ольги виникла ідея запросити мене на фестиваль і в його рамках провести презентацію роману, я, буду відвертим, зрадів неабияк. Звісно, не обійшлося без занепокоєння: “за кордон, у таку далеку дорогу, в такий час?” Але переважили, по-перше, згода дружини, а, по-друге, те, що я давно хотів побувати у тих краях. Адже Рієка – це те саме місто Ф’юме, на чолі якого після Першої світової війни був поет Габріеле д’Аннунціо, давній знайомий і симпатик Соломії Крушельницької. А сама вона неподалік, у Трієсті, мала перші незаперечні успіхи на італійській сцені. Тож у дорогу до Хорватії через Прагу (про її відвідини – окрема розповідь)! Шлях від чеської столиці – чи не найбільш мальовничий з усіх, досі мною знаних. За давньою журналістською звичкою частенько прилипав до вікна потягу зі смартфоном, аби зафіксувати цю красу. Жаль, що її зараз бачать не всі мої рідні та друзі... Поля, долини, чисті річки, гори і далі – через тунелі у скелях до синього моря, що зливається з таким самим небом... За п’ятнадцять годин – п’ятьма країнами, зокрема через три столиці – Братиславу, Любляну, Загреб...

А учасників і гостей фестивалю організатори поселили за 20 кілометрів від Рієки, у курортному містечку Ловран. Наш триповерховий невеличкий готель звели для працівників місцевої залізниці на початку XX століття, коли слава Соломії Крушельницької вже досягла піку, а інша дійова особа мого роману прибула сюди зі Львова на лікування. Біля готелю природний парк із благородним лавром (від нього – і назва міста), скелястими дубами, соснами-пініями, кипарисами, оливами. Десять хвилин ходу звивистими стежками, і перед вами – історична набережна Лунґомаре в затоці Кварнер Адріатичного моря! Однак довго ніжитися у хвилях не доводиться, попереду – відкриття фестивалю, в старовинному приміщенні муніципальної бібліотеки, в історичній частині Рієки Трсат.

Хорватська мова – доволі співуча й добре зрозуміла українцям, але часом і хорвати економлять на голосних, хоча й не так помітно, як болгари: Трсат, острів Крк, навіть сусідній італійський Трієст у них – Трст. Уявіть, наш бус у Трстаті зустріли музика церковних дзвонів, звучання органу і спів вірян! Це у базиліці Діви Марії, що через дорогу, відбувалася святкова обідня, а схилена бронзова постать великого папи, Івана Павла II, благословляла священників у білих мантіях, що проходили поруч. До речі, Трсат колись був окремим містом, а тепер це один із районів Рієки. Фортеця, що вивищується над нею, була зведена у XIII столітті і належала герцогам Крк (так називається і сусідній острів). 1750 року фортеця була поруйнована землетрусом, у XIX столітті її відновили. І постав розкішний замок з вікнами-трояндами і готичними орнаментами на фасаді. Реконструкції проводились тут і пізніше. Із замку Трсат за часів Риму контролювали доступ до моря вздовж річки Рєчина. Звідси, з крутого пагорба, відкриваються неймовірно захопливі краєвиди...

Однак час до залу бібліотеки! Звучать позивні фестивалю – “Україно, Україно, після далечі доріг...” – славнозвісний солоспів Тараса Петриненка. І конкурс вокалістів так і називається “Українські солоспіви”. Ольга Камінська під пильним поглядом зі сцени Соломії Крушельницької на повен зріст, яка тримає букет квітів (цікаво, кого б ними вона сьогодні пошанувала?) відкриває фестиваль, представляє членів журі. Маю титул – “почесний член журі”! А в очолюваному Ольгою Камінською складі – відомі в Хорватії та за кордоном тенори Давор Лешіч та Марін Тухтан, концертмейстер оркестру Хорватського національного театру ім. Івана Зайца Валерія Ващенко, заслужена артистка України з Києва, лавреат міжнародних конкурсів, викладач вокалу академії музики Ольга Іщенко з Дніпра, яка за тисячі кілометрів привезла кілька талановитих юних співачок на авто, кермованих батьками дівчат.

Коли ж дійшла черга до жеребкування черговості виступів, сталося містично-несподіване: номер 1 не витягнув ніхто! “Так і має бути! – промовила Ольга – першим номером, примою у цьому залі й в усіх залах світу завжди є жінка, яка велично споглядає зі сцени наше дійство”. А ще згадали кілька імен, які свого часу долучилися до цього фестивалю, серед яких – світлої пам’яті народний артист України Мар’ян Гаденко, що не раз приїжджав до Рієки з талановитими вихованцями. Серед них – черкащанка Анґеліна Половинка, яка цього року прибула з Лондона, де має тимчасовий притулок. До фестивалю її тепер готувала не менш відома в Україні співачка, народна артистка України Валентина Ковальська. Анґеліна виконала, зокрема, свого часу одну із візитівок незабутньої Раїси Кириченко – пісню “Звучи, рідна мово” (музика Олексія Семенова, вірші Андрія Демиденка) – і мимоволі перед нами постала берегиня української пісні, як називали Раїсу Опанасівну. Інші дівчата, що стали лавреатками, обрали як народні, так і естрадні твори (виконавиці мали виконати їх два) – Єлизавета Мазурець з Дніпра, Марина Поліщук з Кропивниччини, наймолодша “зіронька”, 11-річна Анна Пелих з Дніпра, Аліна Вільчинська з Києва, яка, до речі, заспівала і авторську пісню “Війна XXI століття”.

Уже сам факт їхньої участі у фестивалі, те, що конкурсантки здолали таку відстань, викликала б неймовірну лють нашого ворога, не меншу, аніж невдачі на фронті. А дівчата й усі ми воюємо на мистецькому фронті, і чудово, що хорвати, які також пережили

Фінал гала-концерту

лихоліття війни, розуміють і підтримують українців. Звісно, увага місцевих глядачів була прикута насамперед до приїжджих з України. А наша – до хорватських українців, яких тут чимало, і навіть уже в третьому поколінні не забули українську мову і пісні предків. Уперше на фестивальній сцені – новостворений вокально--інструментальний гурт “Галичина” з Карловця на чолі з Тетяною та Владом Твердовськими, у складі якого хорвати та українці, що мають тут тимчасовий прихисток. Зокрема вокальне тріо (Катерина Побоча, Любов Дубенкіна та Марія Помазан) здобуло другу нагороду. А весь гурт відзначено першою.

Відзначено першим місцем і хорватський жіночий хор “Врело” з Фужіне. У його виконанні прозвучали українська народна пісня “Зеленеє жито, зелене” та хорватська – “Цетіне”. Акомпанував на баяні художній керівник хору і член журі Марін Тухтан. Не могли не полонити серця присутніх виступи ансамблю українського культурно-просвітницького товариства “Кобзар”-Загреб зі співачкою та скрипалькою Катериною Мичкою-Гірник, віолончелістом Домоґоєм Кончаром та цимбалістом Юрієм Голодовичем, що принесло їм першу нагороду у своїй номінації. Катерина заспівала народну пісню “Ой журавко, журавко” у власній інтерпретації, використавши мелодію Мирослава Скорика. Пізніше мені випало бути у такому ж статусі в журі й конкурсу “Українське танцювальне ревю”, що проводиться тут удруге. Аби взяти в ньому участь, юні учасники танцювальних ансамблів з міста Осієк, що на кордоні з Сербією, здолали не одну сотню кілометрів.

Їх згуртовує Оксана Мартинюк, голова українського культурно-просвітнього товариства імені Лесі Українки і головний редактор хорватсько-українського часопису “Вісник” (у числі від лютого Ольга Камінська подала публікацію про мене). Приїхав із ними і учитель та вихователь Давор Лагудза, який майстерно провів презентацію цих колективів під час конкурсу. Цікаво, що Давор народився тут в українській родині, навчався на філології у Львівському університеті імені Івана Франка, а тепер утверджує українство у Хорватії. Серед танцівників – і хорватські українці, і ті, яких разом з батьками сюди закинула війна в Україні. Члени журі й глядачі виокремили артистизм соліста, справжнього козачка Артема Бойчука, який торік із мамою оселився в Осієку. З цієї ж причини опинилася тут і молода танцівниця з Києва Валентина Хаустова, яка стала беззаперечною переможницею у номінації “Сольний танець”.

А для мене, звісно, головною подією на фестивалі був літературно-музичний вечір з презентацією роману “Кімоно для Баттерфляй. Із життя Соломії Крушельницької”. Кольорову афішу двома мовами, що її заздалегідь витворила авторка оформлення книжки з чернівецького видавничого дому “Букрек” Анна Андреєва, тут вивели найбільшим форматом і розмістили на вході до бібліотеки і біля сцени. Кількома реченнями про враження від такого звіту у Рієці під покровом самої Соломії Крушельницької не оповісти.

Але можу впевнено сказати: “Це були миттєвості того творчого щастя, про яке мріє кожен письменник!” Коли вслухаються в кожне твоє слово, коли зацікавлено, з хвилюванням переймаються химерним плетивом сюжетних ліній роману... За основу виступу я взяв його короткий зміст, що його подано наприкінці видання італійською. А ще на екрані був 5-хвилинний фільм про Крушельницьку і використані в тексті знімки, що їх з кожним абзацом моєї оповіді демонстрував Віктор Камінський. А його дружині Ользі прекрасно пасувала роль ведучої. Наприкінці прозвучав голос Соломії Крушельницької – її неперевершена арія Баттерфляй “Un bel di vedremo”, чи не найкрасивіше творіння Пуччіні. І далі дійство продовжили майстри вокалу. Люба пані Ольга лише у супроводі соловейка виконала одну з найулюбленіших пісень Крушельницької “Вівці мої, вівці”.

Я радів і пишався, що до цього нашого дійства долучилися колеги Ольги Камінської по театру, видатні хорватські тенори Марін Тухтан і Давор Лешіч. Вони обрали партії з опер “Паяци” і “Тоска” Руджеро Леонкавалло та Джакомо Пуччіні, що стали одними з дійових осіб мого роману. А Ользі Камінській як не згадати “Тоску” на сцені театру імені Івана Зайца?! Вона була одним з перших її тріумфів. Три дії опери відбувалися на трьох локаціях: перша – в Капуцинській церкві, друга – в Гувернеровому палаці, а третя – на Трсатській вежі, з якої актрисі довелося кинутися вниз. Вистава стала легендою в історії театру: для виконавиці починалася опівдні, а закінчувалася о 3.30 ранку. У Соломії Крушельницької була серед найулюбленіших партія Джоконди в однойменній опері Амількаре Понк’єллі, дуже складна для сопрано. Але й тут Ольга Камінська була на висоті: за виконання отримала нагороду імені Стефанії Лєнковіч, видатної хорватської співачки.

А в мене цього вечора була ще одна місія, почесна і відповідальна: за попередньою домовленістю з оргкомітетом я мав вручити з автографом примірник роману кожній лавреатці серед вокалістів. Упродовж цілого вечора, використовуючи чернетку, готував ці написи, зважаючи на почуте і короткі біографічні дані. Щоб кожній було приємно і зацікавлено читати перед тим, як дістатися першої сторінки роману... А наприкінці, під час автограф-сесії й зустрічей у кулуарах відбулося чимало знайомств. Як от із головою українського культурно-просвітнього товариства “Кобзар”-Загреб Славком Бурдою. Навіть батьки пана Славка вже народилися у Хорватії, але він говорить добірною сучасною українською мовою. І головне – чудово нею пише. Подарував мені один з випусків видання “Українці Хорватії” і свіжий примірник журналу “Слово Кобзаря”. А я йому – кілька примірників тижневика “Слово Просвіти”, що перед дорогою захопив із собою читати. Пан Славко зрадів неабияк, бо добре знайомий із видавцями та натхненниками славного українського видання Любов’ю Голотою та Павлом Мовчаном.

Фінал конкурсу вокалістів “Українські солоспіви”

Згодом був ще прекрасний гала-концерт, де заповнений зал мав змогу почути спів членів журі і гру музикантів-віртуозів, серед яких – фаготиста Віктора Камінського, якого недавно обрано представником української національної меншини в Приморсько-Горанській жупанії (її структури, а також Рада з національних меншин Хорватії й стали основними спонсорами фестивалю). Але я ні на мить не забував, що маю і свій план у Рієці. Михайло Коцюбинський якось в Італії уздрів кортеж, перед яким люди знімали капелюхи і вклонялися. “Це король?” – запитав він. “Який король? Це наш поет Габріеле д’Аннунціо!” Так, тоді, на початку XX століття це ім’я було в усіх на вустах. Поет, прозаїк, драматург, публіцист.

Уже по війні, 1915-го, у “Ла Скала” було поставлено оперу за його лібретто композитора Ільдебрандо Піцетті “Федра”, де головну партію виконала Соломія Крушельницька. У моєму романі про неї постать Габріеле подано лише пунктиром, а ось тепер вона буде яскравішою з уваги на історичне тло, на якому розгортатиметься подальший сюжет. Поет, звабник жінок, вояк, бойовий льотчик вирішив випробувати себе ще й у ролі диктатора після Першої світової, коли Італія виявилася ображеною і обділеною. І ось Габріеле з чималим військом вирішив відхопити Рієку-Ф’юме для Італії, заохочуючи місцевих італійців і упосліджуючи хорватів, у яких забирали майно, змушували переселятися. Про всі ці перипетії за участю вже антигероя (а надалі – натхненника Муссоліні) мені докладно розповіла у Морському та історичному музеї Хорватського узбережжя розумна і чарівна екскурсоводка й дослідниця Тея Перінчіч: тут оформлено спеціальний зал про ті події в історії міста.

Мало того – вона разом з колегою Анною-Марією Мілчіч написала книжку на цю тему, яку я із задоволенням купив і отримав автограф авторки. Цієї зустрічі не було б, якби не лише запросини Ольги Камінської, а й зустріч у Рієці з Мартою Чекалюк, шанованою тут краєзнавицею й літераторкою, з якою 4 роки я був під одним дахом нашого факультету журналістики Київського Шевченкового університету. Вона – секретар товариства “Дніпро-Рієка”, має тепер прізвище Мартінчич, але Мартою лишилася. Я пам’ятаю її з подругою Лесею Партикою, також із Прикарпаття, які дружили з моїми однокурсницями Любою Дністран, Ольгою Личук. Разом із Мартою навчалися прекрасна поетеса Олена Матушек, відомі журналісти Микола Хрієнко, Микола Пуговиця, Олександр Рущак... Тож було нам що згадати...

Пощастило мені й з відвідинами італійського Трієста, куди автобусом дістався з львівською прозаїкинею і поетесою, літературознавицею, яка у Рієці допомагала у проведенні українського фестивалю. Це прекрасне місто на Адріатиці! Гранд-канал, широка п’яцца Італія з розкішними спорудами, знаменитий мол, що від набережної простягається майже на кілометр. Від нього у кількох місцях – широкі сходинки до води. Там завжди юрмляться люди: виявляється, найкращий спосіб здолати спеку – занурити ноги у воду. Ми також скористалися цією порадою. І, нарешті, – п’яцца Джузеппе Верді з театром, що носить його ім’я. У вестибюлі якраз розгорнули виставку лібрето часів утвердження Соломії Крушельницької на італійській сцені. Є навіть лібретто “Фаворитки” Доніцетті: у цій опері дебютувала Соломія. І в цьому театрі лунав голос нашої незрівнянної Баттерфляй, Тоски, Аїди, Лорелеї, Джоконди, Ізольди, Валькірії, Гальки, Графині...

І насамкінець, як мовиться, родзинка чи вишенька на торті, хоча, як бачите, під час цієї подорожі їх було кілька. А, все ж, хіба міг я уявити, що в далекій Хорватії, збігаючи вранці чи ввечері звивистою стежиною до моря, я міг завернути до Івана Франка, вкотре вклонитися його образу? Тим паче, що ще від 2006 року – лавреат національної премії його імені в галузі інформаційної діяльності за першу книжку прози “Синьйор Ніколо й синьйор Мікеле. Рим Гоголя й Капрі Коцюбинського”. А в Ловрані таке відбувалося! Адже за два кроки від нашого готелю, в ошатному парку з магноліями, кипарисами і пальмами – пам’ятник Іванові Франку. Незвичний, оригінальний і по-справжньому мистецький. Це не просто монумент з бетону і бронзи, а композиція з кількох частин із назвою “Поет і Птах”.

Її автори – українські скульптори Володимир і Василь Одрехівські. Одна з фігур уособлює поета, який, намагаючись піднестися над буденністю, хилиться під тягарем тяжкої праці й недуги, а поряд птах – мрія, надія, вільний у леті до вершин творчості. На третьому постаменті – інформаційна таблиця із портретом Франка хорватською, українською та англійською мовами повідує, що український письменник, мислитель і політичний діяч перебував на лікуванні у Ловрані 1909 року. Ініціатором увічнення його пам’яті став посол України Василь Кирилич. Ще в січні 2021 року він домовився з мером міста Бояном Сімонічем про цю скульптурну композицію. Її було виготовлено завдяки фінансовій та організаційній підтримці Львівської обласної військової адміністрації. Наукову концепцію проєкту та обґрунтування символічних сенсів знаку розробив доктор Богдан Тихолоз, директор Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка.

І торік, у жовтні, вже під час страшної війни з ненависними рашистами, тут, на набережній Лунґомаре, на урочисте відкриття пам’ятника зібралися українські активісти Рієки і Загреба, посол Василь Кирилич, Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук, Голова Хорватського Сабору Гордан Яндрокович... Тепер проходять повз тисячі туристів, підходять до композиції, оглядають, читають написи. І – українською! Для нас – це гордість і радість, а якщо сюди раптом забреде якийсь рашист, для якого путлер – понад усе, то або зашипить від злості, або намагатиметься швиденько накивати п’ятами...

До побачення, люба Хорватіє, яка в ці дні славила нашу Соломію й Україну! Можливо, далі буде...

Пам’ятник Іванові Франку “Поет і Птах” в Ловрані

Невичерпне джерело оптимізму

Першою виставою для дорослих у Київському академічному театрі ляльок “Замок на горі” за період повномасштабної війни стала сімейна комедія на дві дії “Труфальдіно – слуга двох господарів” за п’єсою Карло Гольдоні. Про цю роботу театру – наша розмова з режисером-постановником Дмитром Драпіковським.

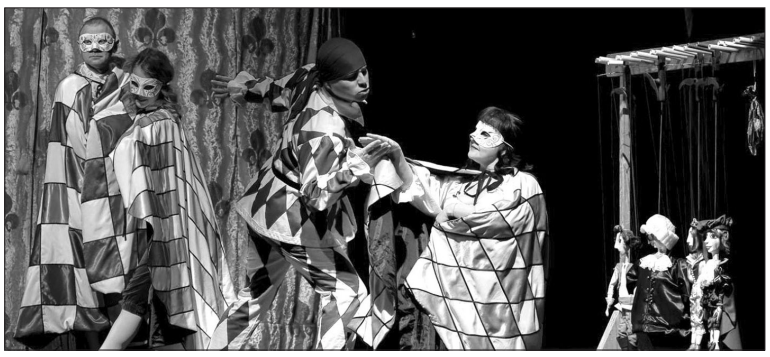

Встигати всюди і не втрачати оптимізму, навіть якщо все пішло шкереберть? Це і є сила Труфальдіно – невгамовного і харизматичного слуги всіх часів. Класична комедія Карло Гольдоні не старішає сторіччями. Цього разу вона набула нових барв у постановці на сцені театру ляльок і має успіх серед глядачів, які на виставі і сміються, і дивуються. Звісно, втримати серйозне обличчя, спостерігаючи за подіями п’єси, просто неможливо. Але особливе захоплення викликає сценічний бій у постановці заслуженого діяча мистецтв України Юрія Старостіна.

– Прем’єра вистави “Труфальдіно – слуга двох господарів” відбулася на початку лютого 2023 року, – згадує режисер-постановник. – Ще минулого літа у нас виникла ідея зробити виставу для дорослих.

У перші місяці війни ми грали багато дитячих вистав по різних локаціях. Це були покази для дітей, які пережили жахіття війни, дітей-сиріт, біженців із Маріуполя. Виступали навіть у метро. Можна сказати, що ми один із перших дитячих театрів Києва, який повернувся до праці після початку повномасштабного вторгнення.

Згодом згадали і про дорослого глядача: вирішили не робити виставу про війну чи ставити якусь сумну історію. У складний час потрібна саме комедія.

– Вистава має незвичне сценічне рішення.

– Хотілося, щоб це була класика, саме тому звернулися до Гольдоні. Передивилися постановки різних театрів за цим твором, розробили своє сценічне рішення, з урахуванням специфіки театру ляльок, а також обставин війни.

Ми поєднали маски і живих акторів, тобто засоби виразності, які є у театру ляльок та драматичного театру. Це надало нового вигляду і звучання виставі.

Нещодавно у нас побували гості з Херсонського музично-драматичного театру імені Миколи Куліша. Вони були в захваті від побаченого, адже у них такого немає, щоб у виставі були водночас і маски, і ляльки, і драматичні актори.

Вважаю, що нова постановка – початок епохи, коли актор і лялька стають тотожними, їхні образи немов зливаються в одне ціле.

– Мабуть, непросто було ставити нову виставу під час війни.

– Робота над спектаклем розпочалася у вересні-жовтні минулого року. На рахунку театру було недостатньо коштів, але ми почали працювати, шукаючи можливості та адаптуючись до обставин.

У нас є маріонетки головного художника театру Миколи Данька, а також ляльки зі старих вистав, що вже не йдуть. Почали робити синтез: ляльки з однієї вистави, декорації з другої, а костюми з третьої. Все підбирали у стилі тієї епохи, в якій відбувалися події. Як на мене, вийшло непогано, і глядачеві подобається.

Звісно, не все вдалося зробити “на підборі”. Деяким акторам все-таки пошили нові костюми. Та загалом зробили все можливе, не витратили на постановку практично жодної копійки.

Починали робити виставу під обстрілами. Потім на деякий час призупинили цю роботу, бо ставили “Енеїду”. А коли сценічне рішення “Енеїди” було готове – повернулися до “Труфальдіно”.

– Що можете розповісти про особливості постановки?

– Спочатку у виставі було лише вісім акторів. Згодом почали долучатися інші актори. Вийшов чудовий акторський ансамбль – Юрій Фарафонов, Катерина Устинова, Юрій Хетчиков, Олександр Ворона, Юлія Ступка, Вікторія Тебєнєва, Лідія Шевченко, Вадим Доценко.

Олександр Ворона та Юлія Ступка приїхали до нас минулого літа з Херсона. У цьому місті я раніше ставив вистави і добре знаю цих акторів. Вирішив запросити їх до нашого театру, аби вони спробували свої сили у столиці. Керівництво підтримало мою ідею.

Олександр мені імпонує як артист. Він грає Труфальдіно. Його мова швидка, а психофізика гнучка. Саме цим він і приваблює глядача.

У нас не було хлопця на роль слуги Панталоне, і ми запропонували її провідній артистці Лідії Шевченко.

Роль Смеральдіни вдало зіграла Вікторія Тєбєнєва.

– Вистава змінюється?

– Після прем’єри минуло вже кілька місяців. І мені здається, вистава продовжує набирати, награватися, покращуватися.

Наприклад, яскраво проявили себе сценічні бої, поставлені заслуженим діячем мистецтв України Юрієм Старостіним. Юрій Хетчиков та Катерина Устинова доволі вправно маніпулюють шпагами, але продовжують вдосконалюватися. Кожні два-три дні вони тренуються незалежно від того, є показ чи ні.

Вистава дала значний поштовх акторам і самому театру. До повномасштабної війни у нас було кілька постановок для дорослих, але з об’єктивних причин зараз їх не граємо. Тож “Труфальдіно” – це вистава, що почала повертати до театру ляльок і дорослого глядача.

Зізнаюсь: я не намагався проводити якісь паралелі із сучасністю. Хоча, звісно, і сьогодні є люди, які встигають працювати на кількох господарів одночасно. Для мене це комедія не ситуацій, а характерів.

Та я прагнув насамперед, щоб глядачі хоча б на півтори години забули про те, що відбувається за стінами театру. Ми теж пам’ятаємо про війну, частину зароблених від вистав коштів перераховуємо на потреби Збройних Сил України. Але не можна жити тільки війною, повинна бути якась відрада. І це театр.

Ми не стоїмо на місці. Зараз набираємо до трупи нових акторів – як лялькарів, так і драматичних. Працюємо над наступними прем’єрами, а “Труфальдіно” живе своїм життям, і це добре. Глядачу цікаво дивитися цю виставу. До речі, хоча вона й для дорослих, але в залі завжди багато дітей. Можна сміливо сказати, що “Труфальдіно – слуга двох господарів” – це вистава для сімейного перегляду.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото із сайту театру

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Сенс Банк”, р/р UA 30300346000002600 2016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

На наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулася:

Любенко Ольга Іванівна — 500 грн.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Ігор ЗОЦ

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова)
Павло МОВЧАН
Микола ТИМОШИК
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ГОЛОМША
Юрій ГАНДЗЮК
Галина ДАЦЮК
Євген БУКЕТ

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
279-39-55

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

23028
4 820095 780016